

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce
Romské dítě v předškolním vzdělávání

Vypracovala: Mgr. Lenka Řeháková
Vedoucí práce: Doc. Alena Kajanová Ph. D.
České Budějovice 2016

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 20. června 2016

Mgr. Lenka Řeháková

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí práce Doc. Aleně Kajanové Ph.D. za ochotu, užitečné rady, připomínky a odborné vedení, které mi při psaní této práce věnovala.

ABSTRAKT

Cílem této bakalářské práce je usnadnit průběh realizace povinné předškolní docházky romských dětí poskytnutím teoretických informací, relevantních dat předškolním pedagogům a příběhů dobré praxe, které se realizují zejména díky spolupráci mateřských škol s pracovníky neziskových organizací. Teoretická část práce se zaměřuje na popis současného stavu předškolního vzdělávání romských dětí a některých charakteristik Romů zejména v souvislosti s jejich vzděláváním.

Praktická část práce definuje dva výzkumné cíle, které na sebe navazují. Prvním cílem je identifikovat důvody, které vedou romské rodiče k ukončení docházky jejich dětí do mateřských škol. Druhým cílem je odhalit možnosti, které povedou k adaptaci dítěte v mateřské škole a následnému setrvání v ní.

K dosažení výzkumných cílů byl použit kvalitativní výzkum, v rámci kterého byla použita metoda případových studií. Použitými výzkumnými technikami byly rozhovor a pozorování.

Z výzkumné části vyplynuly jednak známé důvody spojované s nízkou docházkou romských dětí do mateřských škol, jako jsou finanční důvody a nedůvěra romských rodičů, ale také specifické faktory, kterými byly například pro rodinu nesplnitelné požadavky mateřské školy či nerespektování sourozeneckých vazeb.

Jako faktory, které pozitivně ovlivňují vstup romského dítěte do mateřské školy, z výzkumu vyplynuly především aktivity realizované předškolními kluby. Proto je mým závěrečným doporučením podporovat spolupráci mezi mateřskými školami a předškolními kluby, neziskovým sektorem a státními institucemi, odborem sociálních věcí a školství, neboť jejich spolupráce může usnadnit předškolní vzdělávání romských dětí.

KLÍČOVÁ SLOVA

Romské dítě, předškolní vzdělávání, vyrovnávací a přípravné programy, předškolní kluby

ABSTRACT

The aim of bachelor thesis is to facilitate the progress of implementation of compulsory pre-school attendance of Roma children by providing theoretical information and relevant data for pre-school teachers. The work also provides stories of good practice, which are mainly implemented thanks to cooperation between kindergarten and staff in non-profit institution.

The theoretical part focuses on the description of the current state of pre-school education of Roma children and some characteristics of the Roma, especially in connection with their education.

The practical part defines two research objectives that build on each other. The first objective is to identify the reasons that lead Roma parents to take their children away from kindergarten. The second objective is to uncover possibilities that will first lead to the adaptation of a child in kindergarten and then to the remaining of the child there.

Qualitative research was used to achieve the objectives of the research. There were used case studies as the research method and interview and observation as the research techniques.

The research revealed either the well-known reasons, which are associated with low attendance of Roma children in kindergartens, such as financial reasons and mistrust of Roma parents, but also specific factors such as requirements of the kindergarten that the family cannot achieve or no respect for sibling relationships in the kindergarten.

As emerged from the research, the factors, which positively affect the admission of Roma child to kindergarten, were mainly activities undertaken by pre-school clubs. Therefore the thesis recommends to promote cooperation among kindergartens and pre-school clubs, non-profit and government institutions, the Department of Social Affairs and Department of Education, as their cooperation could facilitate pre-school education for Roma children.

KEY WORDS

Roma children, pre-school education, compensatory and training programmes, pre-school clubs

OBSAH

ÚVOD	8 -9
TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE	
1 Předškolní vzdělávání	
1.2 Definování pojmů	10
1.2.1 Pedagogika předškolního věku	10
1.2.2 Předškolní pedagogika	10
1.2.3 Pedagogika předškolního vzdělávání	10
1.3 Předškolní vzdělávání	11
1.3.1 Kurikulární opora předškolního vzdělávání	11
1.3.1.1 Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, Bílá kniha	11 - 12
1.3.1.2 Rámcový vzdělávací program předškolního vzdělávání	12
1.3.2 Předškolní zařízení	13
1.3.2.1 Mateřské školy	13
2 Romské dítě v předškolním vzdělávání	
2.1 Definování pojmu Rom	14
2.2 Romové v České republice	14 - 16
2.3 Romská rodina	16
2.4 Romské dítě	17 - 18
2.5. Romské děti v předškolním vzdělávání	18 - 20
2.6 Romové a vzdělání	20 - 22
2.6.1 Nástroje sociální integrace	22
2.6.1.1 Přípravné třídy	22 - 23
2.6.1.2 Romský pedagogický asistent, asistent pedagoga	23 - 24
2.6.1.3 Předškolní kluby	24 - 25
PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE	
3 CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	26
3. 1 Cíl práce	26

3. 2 Výzkumné otázky	26
4 METODIKA	27
4.1 Použitá metodika	27
4.2 Popis výzkumného souboru	26
4.2.1 Předškolní klub Cheiron T	27
4.2.2 Charakteristika výzkumné skupiny	28 - 29
5 VÝSLEDKY	30
5.1 Výzkumná otázka č. 1	30
5.1.1 Honza – 5 let	31
5.1.2 Sebastian – 5 let	32
5.1.3 Valentýna – 7 let	33 - 34
5.1.4 Laura – 6 let	35
5.1.5 Marika – 5 let	36
5.1.6 Libor – 4 roky	37
5.1.7 Nikolas - 4 roky a Natálie – 5 let	38
5.1.8 Analýza rozhovorů s rodiči dětí	39 - 41
5.2. Výzkumná otázka č. 2	42
5.2.1 Petr – 3 roky	42
5.2.2 Pavel – 3 roky	42 - 43
5.2.3 František – 4 roky	44
5.2.4 Ivetka – 4 roky	45 - 46
5.2.5 Analýza rozhovorů s rodiči dětí	46 - 49
5.2.6 Analýza rozhovorů s učitelkami mateřských škol	49
6 DISKUSE	51 - 52
7 ZÁVĚR	53
8 SEZNAM ZDROJŮ	54

ÚVOD

Otázka úrovně vzdělání našich romských spoluobčanů je často skloňována v souvislosti s bezproblémovým fungováním Romů ve společnosti. Provázanost mezi úrovní vzdělání Romů a jejich následným uplatněním na trhu práce byla prokázána mnoha výzkumy.

Rovněž důležitost předškolního vzdělávání, během něhož jsou zakládány kompetence k celoživotnímu vzdělávání, byla již mnohokrát deklarována. Využívání institucí poskytujících předškolní vzdělávání však není v případě romských dětí tradičním způsobem výchovy a docházka dětí do mateřských škol je ve srovnání s dětmi z většinové společnosti nízká. Aby došlo k vyrovnání tohoto znevýhodnění romských dětí na počátku jejich vzdělávací kariéry, včlenilo ministerstvo školství ČR do nové právní úpravy vzdělávání v České republice povinnost pro všechny děti předškolního věku, spočívající v docházce dítěte do mateřské školy či podobné vzdělávací instituce po dobu jednoho roku před nástupem dítěte do školy základní. Přesto, že se proti tomuto návrhu vyslovilo mnoho ředitelů mateřských škol a neziskových organizací, které se věnují práci s Romy, psychologů a jiných odborníků, vstoupí tato právní úprava v platnost v září roku 2017.

Před mateřskými školami, neziskovými organizacemi, sociálními pracovníky i samotnými Romy se nyní otvírá otázka, jak direktivní nařízení co nejlépe plnit.

Cílem mé práce je usnadnit průběh realizace povinné předškolní docházky romských dětí poskytnutím teoretických informací, relevantních dat předškolním pedagogům a příběhů dobré praxe, které se realizují zejména díky spolupráci mateřských škol s pracovníky neziskových organizací.

Práce je členěna do dvou částí. V teoretické se nejprve zabývám popisem charakteristik Romů zejména ve spojení s jejich vzděláváním. Následuje popis současného stavu předškolního vzdělávání romských dětí a výčet jeho možných alternativ. V empirické části práce v rámci kvalitativního výzkumu prováděného technikou rozhovoru vytvořím případové studie zaznamenávající přestup romského dítěte z předškolního klubu do mateřské školy. Tyto studie následně podrobím analýze, jejímž výstupem budou faktory, které usnadňují vstup romských dětí do mateřských škol na straně romských rodičů, mateřských škol a pracovníků předškolních klubů.

Téma práce jsem si zvolila s ohledem na mou praxi v oblasti sociální práce s romskou komunitou v Táboře a současnou pracovní pozici v předškolním klubu. Při každodenní práci s romskými předškoláky, jejich rodiči a předškolními pedagogy se neustále přesvědčuji o jejich

nedostatečné informovanosti a veľkých výsledcích, malých změn, které přináší spolupráce těchto subjektů.

Ráda bych tuto absolventskou práci využila k předání příběhů dobré praxe, doplněné zkušenostmi kolegů.

TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE

1 Předškolní vzdělávání

1.2 Definování pojmů

1.2.1 Pedagogika předškolního věku

Pedagogika předškolního věku je jednou z oblastí obecné pedagogiky, jež má svůj vědecký základ vymezen výchovou a vzdělávacími procesy zaměřenými na děti předškolního věku, tedy na děti ve věku novorozenců až 6 let. Předmětem této pedagogiky je zkoumání a zobecňování charakteristik, věkových a individuálních možností a zvláštností typických pro příjem a zpracování vzdělávacích impulzů.

Vzdělávací procesy a výchova jsou záměrně a systematicky realizovány v institucionálních předškolních zařízeních, mezi nimiž dominují mateřské školy.

(Průcha, Kořátková, 2013)

1.2.2 Předškolní pedagogika

Průcha definuje předškolní pedagogiku, jako vědní obor, předmětem jehož zájmu je teorie a praxe výchovy a vývoje dětí předškolního věku v rodině a zařízeních předškolní výchovy. Přičemž předškolní věk definuje jako vývojové období dítěte počínající dovršením 3 roku života po vstup dítěte do základní školy. (Průcha, 2003)

1.2.3 Pedagogika předškolního vzdělávání

V souvislosti s předškolním vzděláváním realizovaným v mateřských školách je navrhováno vytvořit další podoblast pedagogiky, pedagogiku předškolního vzdělávání, která bude součástí pedagogiky předškolního věku.

Předmět zkoumání pedagogiky předškolního vzdělávání je úzce navázán na vzdělávací procesy probíhající v předškolních institucích. Jelikož přijetí dítěte do mateřské školy je možno až po dosažení věku 2 let zaměřuje se výzkum, teorie a praxe předškolní pedagogiky na děti ve věku 2 až 6 let. (Průcha, Kořátková, 2013)

1.3 Předškolní vzdělávání

Předškolní vzdělávání je prvním stupněm veřejného vzdělávání, jehož řízení a organizace spadá do díky MŠMT.

Školský zákon udává předškolnímu vzdělávání tyto cíle:

- rozvoj dítěte a jeho schopnosti učení
- osvojení a osvětlení základních hodnot, na nichž je založena naše společnost
- výchova k osobní samostatnosti a schopnost projevit se jako samostatná osobnost působící na své okolí (Švarcová, 2005)

Podle RVP PV, *“ má předškolní vzdělávání smysluplně obohacovat denní program dítěte v průběhu jeho předškolních let a poskytovat dítěti odbornou péči. Mělo by usilovat, aby první vzdělávací krůčky dítěte byly stavěny na promyšleném, odborně podepřeném a lidsky i společensky hodnotném základě, a aby čas prožitý v mateřské škole byl pro dítě radostí, příjemnou zkušeností a zdrojem dobrých a spolehlivých základů do života i vzdělávání. “* (MŠMT, 2004)

Předškolní vzdělávání respektuje vývojové, fyziologické, kognitivní, sociální a emocionální potřeby dětí předškolního věku a přizpůsobuje se vývojovým specifikům zmíněného věkového období. V České republice probíhá předškolní vzdělávání nejčastěji v mateřských školách. (Průcha, Koťátková, 2013)

Instituce zajišťující předškolní vzdělávání by měly opouštět jedinci se zdravým sebevědomím a sebejistotou, schopni být sami sebou i se přizpůsobit životu v komunitě a multikulturní společnosti, jednající v souladu se základními lidskými a etickými hodnotami. (Švarcová, 2005)

Účast dětí v předškolním vzdělávání v České republice je poměrně vysoká, neboť mateřské školy navštěvuje přibližně 90% dětí. (Průcha, Koťátková, 2013)

1.3.1 Kurikulární opora předškolního vzdělávání

1.3.1.1 Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, Bílá kniha

Národní program rozvoje vzdělávání je kurikulární dokument státní úrovně, který udává základní cíle pro celý systém školní vzdělávací soustavy. Tyto cíle se nezaměřují pouze na rozvoj intelektových schopností jedince, ale zahrnují také oblast hodnot sociálních, morálních,

estetických i duchovních. Nejdůležitějšími hodnotami, na které je podle NPRV nutno se v předškolním vzdělávání zaměřit jsou:

- rozvoj osobnosti
- zprostředkování historicky vzniklé kultury společnosti
- posilování soudržnosti ve společnosti
- podpora demokracie a občanské společnosti

výchova k partnerství a spolupráci (Průcha, Kořátková, 2013)

1.3.1.2 Rámcový vzdělávací program předškolního vzdělávání

Rámcový vzdělávací program předškolní výchovy patří mezi kurikulární dokumenty, které vznikly v souvislosti s novými principy zformulovanými v Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR a v Zákoně o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Jde o kurikulární dokument státní úrovně, který udává závazné rámce pro etapu předškolního vzdělávání. Rámcový vzdělávací program je stejně jako školní vzdělávací programy dokumentem veřejným přístupným pedagogické i laické veřejnosti.

„Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku. Tato pravidla jsou závazná pro předškolní vzdělávání v mateřských školách, v mateřských školách s programem upraveným podle speciálních potřeb a v přípravných třídách základních škol. Stanovuje elementární vzdělanostní základ, na který navazuje vzdělání základní a vytváří zásadní východisko pro tvorbu školních vzdělávacích programů.“

Mezi hlavní principy RVP PV patří:

- akceptování vývojových specifíků předškolního věku
- individuální přístup k rozvoji a vzdělávání každého jedince
- stanovení klíčových kompetencí dosažených v předškolním období
- formulování kvality předškolního vzdělávání stanovením jeho cílů, podmínek, obsahu a výsledků.
- zajištění srovnatelné pedagogické účinnosti vzdělávacích programů jednotlivých mateřských škol
- vytvoření podmínek pro individuální profilaci mateřských škol
- možnost uplatnění různých forem a metod vzdělávání
- nabídka kritérií pro vnitřní i vnější evaluaci mateřských škol.

(MŠMT, 2004)

1.3.2 Předškolní zařízení

Průcha mezi předškolní zařízení řadí mateřské školy, speciální mateřské školy, přípravné stupně pomocné školy, přípravný ročník základní speciální školy, přípravné třídy. (Průcha, 2003)

1.3.2.1 Mateřské školy

Mateřské školy jsou instituce, jejichž hlavní funkcí je doplňovat rodinnou výchovu, participovat na socializaci dítěte a jeho zdravém citovém, rozumovém a tělesném vývoji. Dochází zde také k vyrovnávání rozdílů, které mohou být způsobeny odlišnostmi v kulturním či sociálním prostředí, z něhož dítě pochází. (Švarcová, 2005)

V současné době je v České republice otevřeno téměř 4 900 mateřských škol, které navštěvuje přibližně 328 000 dětí. Nejčastěji jsou mateřské školy zřizovány obcemi, které financují jejich provoz ze státního rozpočtu. V menší míře jsou zastoupeny školky soukromí, církevní a firemní. (Průcha, Kořátková, 2013)

V současné době se potýkají mateřské školy registrované v databázi MŠMT s nedostatkem volných míst, který je způsoben současnou populační explozí. Demografické informační centrum odhaduje počet chybějících míst na 27 000. (Open Society Foundations, listopad 2015)

2 Romské dítě v předškolním vzdělávání

2.1 Definování pojmu Rom

Pojmenování Rom je vlastním označením členů etnické skupiny, kterým se příslušníci této skupiny sami nazývají a to v rámci celého světa. V romském jazyce je slovo Rom překládáno jako muž, manžel či životní druh. (Davidová, 2010)

2.2 Romové v České republice

Historie Romů sahá do Indie, kterou předkové dnešních Romů spadající do nejnižší kasty před mnoha staletími opustili a vydali se na východ. Během svého putování přebírali kmeny část kultury majoritní společností v zemích, kterými prošli. Od 15. století docházelo v Evropě k pronásledování Romů a jejich násilné asimilaci. V průběhu druhé světové války se stali Romové cílem řízené likvidace. (Matoušek, 2008)

V současné době jsou Romové největší teritoriálně nevázanou menšinou v Evropě, kde je jejich počet odhadován na cca 7 000 000 osob. (Šotolová, 2011)

V České republice, kde byli Romové uznáni za národnostní menšinu v roce 1991, tvoří 2,37% obyvatel. Rada Evropy odhaduje, že na území České republiky žije cca 250 000 osob. (Open Society Foundations, listopad 2015)

Podle Matouška jsou Romové největší etnickou menšinou v České republice, přesto že přesný počet jejich členů není možné zjistit, neboť neexistuje žádný systém evidence a data vystupující při sčítání lidu jsou nepřesná. Znamou informací je, že největší procento Romů žije na Ostravsku, v Praze a severních Čechách. (Matoušek, 2008)

Romové nejsou jednotným etnikem, nýbrž vnitřně diferencovanou skupinou dělící se do rodových linií či jiných skupin. (Davidová, 2010)

Matoušek uvádí, že v České republice je možno identifikovat 19 romských kmenů, které zde byly nuceně usídleny legislativou první republiky.

85 % Romů žijících v České republice tvoří Romové slovenští a maďarští, kteří se přistěhovali po 2. světové válce. Matoušek slovenské Romy dělí dále na „starousedlíky“ a nově příchozí, u kterých se častěji objevují problémy s adaptací. (Matoušek, 2008) V odborné literatuře jsou slovenští Romové označováni za nejproblematictější skupinu. (Kašparová, 2014)

Sami slovenští Romové se mezi sebou dále dělí do skupin, které se od sebe odlišují úrovní sociální, kulturní i vzdělanostní. (Horváthová, 2002)

Početně nejmenší skupinu Romů tvoří potomci českých a moravských Romů, kteří přežili období holocaustu. Moravští Romové jsou nejdéle žijící skupinou Romů na území České republiky, kterým je přisuzována výjimečnost pro jejich schopnost asimilace. (Kašparová, 2014) Specifickou skupinu Romů, kteří se vědomě distancují a odlišují od ostatních Romů, jsou olašští Romové, tito tvoří 10% Romů. (Davidová, 2010)

Mladí Romové se subjektivně dělí na chudé a bohaté, a podle tohoto se vzájemně posuzují a sobě vymezují. (Davidová, 2010)

Neshody mezi jednotlivými skupinami jsou překážkou jednotného prosazování práv i rozvoje kultury Romů V České republice. (Matoušek, 2008)

Nejvýraznějším sociálně - demografickým specifickým Romů je vysoké procento dětí v populaci. Podíl dětí ve věku do 15 let tvoří 40% populace a společně s mládeží ve věku 15 – 18 let tvoří zhruba polovinu populace. (Davidová, 2010)

Z mezinárodních výzkumů vyplývají pro Romy žijící v České republice následující charakteristiky: nepříznivá sociální a ekonomická situace, zpravidla způsobené hluboce zakořeněnými sociálními problémy spojenými s ekonomickým vyloučením a marginalizací, chudobou a vysokou mírou nezaměstnanosti, nízkým vzděláním, nedostatečným bydlením a nevhodným životním prostředím, špatnými hygienickými podmínkami, předsudky a diskriminací. (Open Society Foundations, listopad 2015)

Nezaměstnanost Romů je považována za primární faktor vedoucí k sociálnímu vyloučení, který je zapříčiněn nízkým vzděláním a nízkou či chybějící kvalifikací Romů ucházejících se o zaměstnání. K enormnímu nárůstu nezaměstnanosti Romů došlo po roce 1989 v důsledku ekonomické transformace, která způsobila snižování stavů zaměstnanců v průmyslovém odvětví a úbytek pracovních příležitostí pro nekvalifikované pracovní síly. Důsledkem stoupajících požadavků na úroveň kvalifikačních předpokladů zaměstnanců je romská menšina dlouhodobě postižena vysokou mírou nezaměstnanosti. (Gabal Analysis a Consulting, 2006)

V souvislosti s dlouhodobou nezaměstnaností došlo u některých Romů k vytvoření alternativních životních strategií k zajištění obživy, které jsou charakteristické vytvářením závislosti na sociálních dávkách, zadlužováním či prací „načerno“. Velkým problémem jsou sociálně vyloučené lokality, kde dochází k upevňování a mezigeneračnímu předávání těchto strategií dětem, které považují nezaměstnanost za běžný standard.

Počet nezaměstnaných Romů je odhadován na 65 – 90% v závislosti na místě bydliště. (Open Society Foundations, listopad 2015)

Balvín vidí řešení společenského propadu romských komunit v takzvaných vyrovnávacích postupech, které směřují k integraci romských komunit a získání ekonomické samostatnosti

jejich členů. Jako nejvhodnější prostředky nutné k dosažení vytýčených cílů uvádí aktivity směřující ke zvýšení vzdělanostní úrovně a profesní kvalifikace. (Balvín, 2008)

2.3 Romská rodina

Slovenští Romové používají pro označení příbuzenských vztahů uvnitř rodiny dvě označení famelija a fajta. Kdy pojem fajta bývá nejčastěji vysvětlován jako pokrevní příbuzenství. Termínem famelija je označována širší rodina, zahrnující rovněž nepokrevní příbuzné.

U Olašských Romů je pro označení rodiny typický termín nipos, používaný též ve spojení amaro nipo či amaro nipos.

Rodina vždy byla a stále je pro Romy základní institucí, která má zásadní vliv v oblasti socializace, akulturace, utváření citového a společenského života.

Hlavní funkcí, kterou Romové rodinám přikládají je plození a výchova dětí, která je zejména vlivem školní výchovy omezena. A současně je prokázáno, že socializační funkce školy je u romských dětí značně omezená.

Současné trendy a vzorce chování romskou rodinu a její funkce oslabují. Patriarchální velkorodiny provázané širokými příbuzenskými vztahy s pevně danou strukturou a hierarchií rolí se postupně rozměňují v menší celky. Existence rozšířených rodin však stále umožňuje udržovat nízký sňatkový věk a i věk prvních těhotenství, jelikož příbuzní pomáhají dospívajícím, kteří založili rodinu.

Přibližováním se k typologii rodin majoritní společnosti dochází ke ztrátě určitých funkcí, jež byly s tradiční romskou rodinou spojovány, a které dnes přebírají instituce stejně jako v případě majority. Nejedná se však pouze o instituce pro rodiny přínosné, jako je škola či zdravotnická zařízení, ale také bankovní i nebankovní instituce a herny.

Dalším důsledkem oslabení funkce rozšířené rodiny je ztráta solidární sítě a také sociální kontroly ze strany velkorodiny. Děti nezralých, příliš mladých romských rodičů tak přicházejí o pečovatele z řad příbuzenstva, jejichž funkci v tomto případě přebírají státní instituce, jako jsou kojenecké ústavy či dětské domovy.

Svou změnou reaguje romská rodina na společenský kontext a kopíruje tím celospolečenské procesy. Bohužel tímto přijímá i řadu negativních jevů, které jsou rovněž v nabídce alternativ, z nichž si mladé rodiny vybírají.

Změnilo se také výsadní postavení starších členů rodiny, které na jejich pozici vystřídala generace mladých mužů zajišťujících rodině živobytí. Tímto byla narušena tradiční struktura širokých romských rodin, která byla postavena na věku. (Davidová, 2010)

O své postavení přicházejí rovněž romští muži, zejména v souvislosti s vysokou nezaměstnaností. V tradičně patriarchálních romských rodinách získávají stále vyšší postavení ženy, díky jejich vyššímu vzdělání a financím ze sociálních dávek, které pro rodinu „zajišťují“. (Matoušek, 2008)

Romové tvoří většinu obyvatel takzvaných „sociálně vyloučených lokalitách, kde tvoří 87% obyvatelstva z odhadovaného počtu 95 000 – 115 000 lidí žijících na prahu chudoby. (Open Society Foundations, listopad 2015)

Jako sociálně vyloučenou romskou lokalitu definuje Gabal jako prostor, jež obývají sociálně vyloučené osoby, které se za Romy samy považují, či jsou za ně považováni svým okolím. Může se jednat o jednotlivý dům, který obývá několik jednotlivců či rodin i celou městskou část. Vznik těchto lokalit je spjatý se sestěhováním chudých romských rodin do lokality s cenově dostupným bydlením, přidělování bytů v lokalitách s vysokým podílem Romů a řízeným sestěhováním neplaticů a takzvaně problémových rodin. (Gabal Analysis a Consulting, 2006)

2.4 Romské dítě

Romské děti získávaly a stále získávají ve své rodině důležité poznatky pro život, pravidla chování a etické normy. Tento systém se však v souvislosti se současnými trendy měnících se rodin rozpadá, což přináší svá pozitiva i negativa.

Negativním dopadem změny jsou klesající požadavky na děti, které souvisí s přístupem romské rodiny k dětem, jenž je charakteristický láskou k dětem a volnou výchovou. Následkem této výchovy může být ztráta úcty ke starším členům rodiny a absence pocitu odpovědnosti. (Davidová, 2010)

Vzdělávání a výchova romských dětí nikdy neměly formu systematického vzdělávání. Potřebné informace a zkušenosti získávaly děti tím, že byly účastny všech denních aktivit dospělých. Etické normy skupiny byly dětem předkládány především formou pohádkových příběhů, které popisovaly dětem jaké chování je čestné a které označit za ostudné. (Horváthová, 2002)

Prostředí, v němž žijí sociálně znevýhodněné děti, bývá podměrově chudší. V domácnostech těchto rodin se často nenacházejí pomůcky vhodné na přípravu dětí k povinné školní docházce, jako jsou knihy, pastelky a vzdělávací hračky či pomůcky. Rodinný život těchto dětí bývá rovněž ochuzen o procházky či výlety do přírody, ZOO či muzea. (Open Society Foundations, listopad 2015)

Nutno podotknout, že romské děti nejsou geneticky méněcenné, nýbrž velmi silně ovlivněné sociálním a kulturním znevýhodněním jejich rodin. Jako řešení sociokulturního handicapu romských dětí uvádí Balvín přípravné programy a cílenou asistenci. Za osvědčenou formu přípravných programů jsou považovány přípravné třídy či docházku do mateřských škol po dobu nejméně dvou let. (Balvín, 2008)

2.5. Romské děti v předškolním vzdělávání

Ucelený přístup k předškolnímu vzdělávání romských dětí zajišťuje Koncepce včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí.

Na nutné změny v předškolní výchově upozorňuje Balvín již v roce 2008, kdy ve své knize poukazuje na nízký počet romských dětí v mateřských školách, který označuje za příčinu následného neúspěchu dětí během školní docházky. (Balvín, 2008)

Pro vytvoření vhodného prostředí ke vzdělávání romských dětí v mateřských školách uvádí Šotolová tato doporučení:

- Používat romský jazyk v mateřských školách za využití dobrovolníků z řad minority či konverzačního minima ze strany pedagoga
- Vytvářet základy českého jazyka
- Využívat romský jazyk k vysvětlování českých pojmů
- Vzdělávat romské občany v pedagogické oblasti a využívat je jako asistenty pedagogů
- Realizovat projekty zaměřené na rozvoj dětí z nepodnětného prostředí. (Šotolová, 2011)

Gabalova analýza uvádí, že jednoletého předškolního vzdělávání v mateřských školách či přípravných ročnících základních škol se účastní přibližně 48% romských dětí.

Z výzkumů Světové banky, které proběhly v roce 2011, vyplývá, že předškolní zařízení navštěvuje pouze 28 % romských dětí ve věku 3 – 5 let a 34% romských dětí ve věku 6 let nenavštěvuje žádnou vzdělávací instituci. Výzkum také poukázal na velký rozdíl v docházce předškolních dětí v závislosti na tom, zda žije dítě ve městě či na vesnici, kdy docházelo do předškolních zařízení 33% z romských dětí žijících ve městech a pouze 17% z romských dětí žijících na venkově s horší infrastrukturou.

Důležitost předškolního vzdělávání pro romské děti potvrzuje také vyjádření Evropské komise k Národní strategii integrace Romů v České republice, kde je kvalitní předškolní vzdělávání romských dětí pokládáno za prioritní.

Velký význam předškolnímu vzdělávání pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí přikládá také množství srovnávacích analýz a zpráv z díkce Rady Evropské unie, které

dokládají, že docházka těchto dětí do kvalitních mateřských škol je hmatatelným přínosem pro děti, jelikož pozitivně ovlivňuje úspěchy dětí v dalším vzdělávání.

Velký význam předškolnímu vzdělávání přikládá rovněž Světová banka, která poukazuje na hospodářský a sociální význam investic vložených do péče o děti v období do 6 let. (Open Society Foundations, listopad 2015)

Podmíněnost úspěšnosti sociálně vyloučených dětí ve vzdělávacím procesu na účasti dětí v předškolním vzdělávání prokazuje také komparativní analýza společnosti GAC.

Zmíněná studie také poukazuje na skutečnost, že na úspěšnost dětí v povinném vzdělávání má vyšší vliv docházka dětí do škol mateřských, než do přípravných tříd. Důvodem této skutečnosti je samotná podstata přípravných tříd, jejichž účelem je připravit děti na vstup do první třídy tím způsobem, aby děti přivykly na prostředí školy a autority. Nedochozí zde ovšem k vytváření základů klíčových kompetencí, které jsou předpokladem pro celoživotní vzdělávání, a na které se zaměřují školy mateřské. U dětí, které navštěvovaly pouze přípravné třídy, se pozitivní vliv tohoto předškolního vzdělávání odráží v prvním roce povinného vzdělávání, ale v dalších letech se vytrácí. (Open Society Foundations, listopad 2015)

V oblasti předškolního vzdělávání romských dětí vidí Průcha velký problém ve vztahu romských rodičů k předškolní výchově. Postoj rodičů popisuje jako nezájem o institucionální předškolní vzdělávání jejich dětí projevující se neochotou rodičů posílat děti do mateřských škol, sporadickou komunikací s učiteli, neúčastí na mimoškolních aktivitách i nedůvěrou, že o děti bude dobře postaráno. (Průcha, Koťátková, 2013)

Terénní pracovníci neziskových organizací vysvětlují popisovaný přístup romských rodičů tak, že romské matky vnímají mateřské školy pouze jako hlídání dětí za peníze. Tento pohled na mateřské školy byl zřejmě vytvořen v souvislosti s tím, že samy mateřskou školu nenavštěvovaly a neuvědomují si, jaký může mít docházka do tohoto zařízení pro jejich děti význam. Romské maminky nevědí, že dítě v mateřské škole získává dovednosti, znalosti a návyky důležité pro jeho bezproblémový vstup do základní školy. (Ranglová, 2014)

Sapoušková popisuje nedostatečnou informovanost romských rodičů, jako jednu z bariér vstupu romských dětí do mateřských škol. Rodiče se často domnívají, že mateřské školy jsou určeny pouze pro děti zaměstnaných rodičů. Nevědomost rodičů je zapříčiněna skutečností, že neznají rodinu, jejíž dítě mateřskou školu navštěvuje a o chodu předškolního zařízení mají zkreslené představy. Nezřídka kdy se mezi rodiči objevují historky o zlých učitelkách, které vzbuzují obavy nad přijetím jejich dítěte v mateřské škole. (Sapoušková, 2014)

Pracovnice Agentury pro sociální začleňování uvádí jako další z důvodů, proč romští rodiče neumísťují děti do mateřských škol neochotu ponechat dítě v neznámém prostředí, chybějící pozitivní vzory v oblasti vzdělávání a finanční situace rodiny. (Lánská, 2014)

Největším výdajem jsou náklady na stravování dětí ve školce, průměrná částka, kterou rodiče měsíčně za stravné vydají je 500 – 600 korun. Mnoho rodičů uvádí ekonomické důvody ve spojení s placením stravného, jako důvod nezapsání dítěte do mateřské školy. (Open Society Foundations, listopad 2015)

2.6 Romové a vzdělání

Současná vzdělanostní úroveň Romů je považována za jednu z hlavních příčin aktuálních problémů této skupiny v oblasti sociální, ekonomické i kulturní. (Šotolová, 2011)

Šotolová uvádí jako jeden z hlavních úkolů v oblasti vzdělávání navýšení počtu romských dětí navštěvujících předškolní vzdělávací instituce po dobu nejméně dvou let.

Podle zprávy České školní inspekce z roku 2010 byla u 35% romských dětí navštěvujících základní školy diagnostikována mentální disfunkce. V roce 2015 vykazovala data prezentovaná ČŠI, že 32 % romských žáků bylo vzděláváno podle vzdělávacího programu pro žáky s lehkým mentálním postižením. (Open Society Foundations, listopad 2015)

Diagnóza mentální disfunkce není u dětí z nepodnětného prostředí často pravdivá. Děti nejsou mentálně retardované, ale využívají svou inteligenci v souladu s životním stylem a potřebami jejich přirozeného prostředí. Znalosti a dovednosti potřebné k adaptaci na prostředí, v němž děti žijí, se bohužel značně liší od nároků školního prostředí. (Ranglová, 2014)

Analýzy údajů týkajících se vzdělání Romů udávají, že 15% romských dětí opustilo předčasně povinnou školní docházku, 10% dětí absolvovalo základní vzdělání na škole praktické, 43% dětí dokončilo běžnou základní školu. Středoškolské vzdělání získá průměrně 3% Romů. (Open Society Foundations, listopad 2015)

Velký vliv na úspěšnost dětí v základním školství má délka doby, po kterou dítě do předškolního zařízení docházelo. Studie z roku 2004, která byla realizovaná v Anglii, dokazuje propojenost mezi délkou předškolního vzdělávání a školní úspěšností. (Open Society Foundations, listopad 2015)

Při své analýze zabývající se sociálně vyloučenými romskými lokalitami identifikoval Gabal následující faktory podílející se na nízké úspěšnosti romských dětí v základním vzdělávání. V oblasti vnitřních faktorů šlo zejména o:

- Nízkou míru motivace ke vzdělávání a následnému uplatnění na trhu práce.
- Nepřípravenost romských dětí ze sociálně vyloučených lokalit na povinnou školní docházku.
- Neúspěšnost romských dětí v základních školách a jejich následné přeřazování do škol speciálních.
- Časté absence romských žáků a minimální počty romských studentů na středních školách.

V oblasti vnějších faktorů jsou označovány subjekty zainteresované v řešení otázky nízké vzdělanostní úrovně Romů.

Mezi vnější faktory patří:

- Nízká míra spolupráce zainteresovaných subjektů.
- Malé povědomí o nástrojích sociální inkluze.
- Nedostatky v kompetencích zainteresovaných subjektů. (Gabal Analysis a Consulting, 2006)

Jediné Řešení společenského propadu romských komunit vidí Balvín ve vyrovnávacích postupech, jejichž cílem je integrace romských komunit a ekonomická nezávislost příslušníků romské komunity. Za nejefektivnější možnost vyrovnávacích postupů považuje autor přípravné třídy a romské pedagogické asistenty. Přípravné třídy a asistenti pedagoga by měli působit v lokalitách, kde romské děti dlouhodobě dosahují v základním vzdělávání podprůměrných výsledků. Přesto, že objektivní potřeba využití těchto vyrovnávacích postupů je v mnoha regionech zjevná, nejsou tyto možnosti využívány zejména z důvodu neinformovanosti a nezájmu vedení či zřizovatelů škol. (Balvín, 2008)

V oblasti sociální práce je pro výše uvedené možnosti hojně používán termín *Přípravné předškolní programy*. Podle slovníku sociální práce jde o programy přípravy na školu určené dětem ze sociálně slabých rodin, či etnických menšin, které mohou být do programu zařazeny po dobu jednoho až dvou let před nástupem do první třídy. Cílem těchto programů realizovaných zejména v západních zemích, je kompenzovat jazykový a zkušenostní deficit dětí a zvyšovat motivaci dětí ke vzdělávání. Pro úspěšné dosažení vytýčených cílů je zásadním indikátorem práce s rodiči dětí. K nejznámějším přípravným programům realizovaným v zahraničí patří projekt Head Start, který funguje ve Spojených státech již od šedesátých let 20. století. (Matoušek, 2008)

Gabal ve své analýze uvádí mezi nástroje sociální integrace pro oblast vzdělávání Romů mimo přípravné třídy a využívání funkce asistenta pedagoga také mimoškolní předškolní přípravu dětí formou Předškolních klubů. (Gabal Analysis a Consulting, 2006)

2.6.1 Nástroje sociální integrace – VYROVNÁVACÍ A PŘÍPRAVNÉ PROGRAMY

2.6.1.1 Přípravné třídy

Průcha definuje přípravné třídy jako zařízení předškolní výchovy určené pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. Hlavním cílem těchto zařízení má být příprava těchto dětí na bezproblémový vstup do základních škol. (Průcha, 2003)

Přípravné třídy jsou součástí specifických opatření, jejichž smyslem je snížit znevýhodnění sociálně vyloučených dětí v základním vzdělávání. Tyto třídy jsou určeny pouze pro nejstarší věkovou skupinu předškolních dětí, z čehož vyplývá, že je mohou děti navštěvovat pouze po dobu jednoho roku. (Open Society Foundations, listopad 2015)

Hlavním záměrem vlády při zřizování přípravných tříd v roce 1993 bylo odstranění jazykového handicapu romských dětí. K dalším úkolům přípravných tříd patří adaptace dětí na nové prostředí, školní režim a rozvoj jazyka, kultury i tradic Romů. (Šotolová, 2011)

Ke zřizování přípravných tříd jsou kompetentní ředitelé škol základních, mateřských a výjimečně škol speciálních. K otevření přípravné třídy je nutný souhlas zřizovatele školy a školského úřadu. (Mullner, 2000)

Kapacita přípravných tříd je stanovena na 10 až 15 dětí. Klesne – li počet dětí docházejících do třídy pod 7 žáků, je přípravná třída zrušena.

Počet vyučovacích hodin v přípravných třídách stanovuje Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání na 18 až 22 hodin týdně.

Prostředí přípravných tříd se více podobá podmínkám v základních školách než ve školách mateřských. Převažují zde řízené aktivity, spontánní a hrové činnosti jsou zastoupeny v menší míře. (Průcha, Kořátková, 2013)

Průběh vzdělávání v přípravných třídách je popsán v metodických materiálech *“Přípravná třída - výchovný a vzdělávací program pro děti ze znevýhodňujícího sociokulturního prostředí“* či *“Přípravná třída pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí“*. Obsah vzdělávání se řídí Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání a je součástí školního vzdělávacího programu. (Mullner, 2000)

Balvín považuje přípravné třídy za jedno z nejefektivnějších řešení vyrovnávacích postupů, jejichž cílem je snížit počet dětí, které dosahují pouze nejnižšího stupně vzdělání.

Dalším přínosem přípravných tříd je podle autora získávání dalších zkušeností při používání nových vzdělávacích a výchovných metod během práce s romskými dětmi, neboť v přípravných třídách by měl být na používání netradičních postupů a alternativních metod kladen velký důraz. (Balvín, 2008)

K dalším výhodám podle Gabala patří snižování absencí romských žáků, navázání kontaktů mezi školou a rodiči dětí již v předškolním věku dítěte, bezplatnost služby. Bezplatnost služby je uváděna rovněž jako jedna z nevýhod přípravných tříd, neboť vede rodiče k přednostnímu umístění dětí do těchto tříd, čímž vzniká konkurence mateřských školek. Jako nevýhoda je uváděna segregáční forma této formy vzdělávání a krátká doba jeho trvání. (Gabal Analysis a Consulting, 2006)

Přesto, že původním účelem otvírání přípravných tříd bylo připravit děti na nástup do mainstreamového základního vzdělávání, dochází dnes k vytváření těchto tříd při školách praktických, kam jejich absolventi zpravidla nastupují.

Skutečnost, že základní školy praktické mohou otvírat předškolní přípravné třídy je kritizována nevládními organizacemi, které se zaměřují na začleňování romských dětí do běžných základních škol. Důvodem kritiky jsou data, která dokazují, že děti, které jsou v těchto přípravných třídách vzdělávány, absolvují na této škole zpravidla i základní vzdělávání. Přesto, že původním účelem přípravných tříd bylo připravit děti na nástup do běžných základních škol. (Open Society Foundations, listopad 2015)

Nejaktuálnější data týkající se počtu dětí vzdělávaných v přípravných třídách zveřejněná ministerstvem financí uvádí, že ve školním roce 2013/2014 bylo v přípravných třídách při základních školách vzděláváno 3 198 dětí v přípravných ročnících zřizovaných u škol speciálních šlo pouze o 38 dětí. (Ministerstvo financí ČR, 2015)

2.6.1.2 Romský pedagogický asistent, asistent pedagoga

Asistent pedagoga je pomocníkem pedagogů ve školách, které navštěvují ve větší míře děti se sociálním znevýhodněním. (Gabal Analysis a Consulting, 2006)

Jde o poměrně novou profesi v českém školství zřízenou k 1. 1. 2015 zákonem č. 563/2004 Sb., který řadí asistenty mezi pedagogické pracovníky vykonávající přímou pedagogickou činnost. (Průcha, 2003)

Smyslem přítomnosti asistenta pedagoga je pomoc žákům s aklimatizací a zprostředkování komunikace mezi pedagogy a žáky, jejich rodiči i celou komunitou. (Balvín, 2008)

Velkým přínosem je rovněž vzor jeho osoby, pro děti, kterým ukazuje, že i člen komunity, může získat dobré zaměstnání a potvrzuje v jejich očích přínos vzdělání. (Gabal Analysis a Consulting, 2006)

Mezi hlavní činnost asistenta patří:

- Pomoc žákům s aklimatizací
- Být nápomocní pedagogům při výchovné činnosti a komunikaci s žáky
- Spolupráce s romskou komunitou v lokalitě (Šotolová, 2011)

Zřídit funkci pedagoga může ředitel školy, do které dochází vyšší počet žáků se sociálním znevýhodněním se souhlasem orgánu kraje v přenesené působnosti.

Jako nevýhody spojené s využíváním asistentů pedagoga vidí Gabal nedůvěru a nevraživost ze strany rodičů, kteří nejsou s asistentem příbuzní, přenesení rodičovských povinností ke škole zcela na asistenta, nejistý přísun financí na zajištění funkce asistenta či přezíravý pohled pedagogického týmu na asistenta. (Gabal Analysis a Consulting, 2006)

V současné době funguje v České republice 20 mateřských škol, které asistenty pedagogů využívají.

Kvalifikačními předpoklady pro získání této profese jsou dobrá znalost prostředí, z něhož žáci pocházejí, věk nad 18 let, trestní bezúhonnost, minimálně základní vzdělání, absolvování kurzu pedagogického minima v délce 10 dnů a 40 následových hodin. (Průcha, 2003)

2.6.1.3 Předškolní kluby

Předškolní kluby jsou určeny dětem ze sociálně znevýhodňujícího prostředí ve věku 3 až 6 či 7 let a jejich rodičům. Rodinám, které mohou využívat běžně dostupné vzdělávací instituce, tato služba určena není. (Ranglová, 2014)

Cílem předškolních klubů je přichystat děti ze sociálně znevýhodněného prostředí na úspěšné absolvování základních škol. (Gabal Analysis a Consulting, 2006)

K dílčím cílům předškolních klubů patří:

- Předat dětem znalosti, dovednosti a návyky potřebné k úspěšnému absolvování základní školy
- Poskytnout dětem prostor k vzdělávání v kolektivu vrstevníků
- Zajistit dětem bezpečný prostor pro jejich hry a vzdělávání

- Zachytit včas výchovné či vzdělávací obtíže dětí a zajistit odborné poradenství
- Zprostředkovat dítěti společné pozitivní zážitky s rodiči
- Naučit děti respektu k dospělé autoritě
- Zvnitřnit v dětech dodržování režimu a pravidel
- Zvyšovat sebevědomí dětí a jejich kompetence v projevování jejich dovedností a potřeb
- Za využití alternativních pedagogických metod vyrovnávat znevýhodnění dětí
- Poskytnout dětem, které nemohou navštěvovat mateřskou školu, odbornou předškolní přípravu
- Rozšiřovat obzory dětí zejména prožitkovou pedagogikou
- Spolupracovat se subjekty působícími v lokalitě s cílem zamezovat segregaci

V žádném případě není cílem předškolních klubů vytvářet segregační model vzdělávání předškolních dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí. (Ranglová, 2014)

Zřizovateli předškolních klubů jsou nejčastěji neziskové organizace, které tuto službu poskytují zpravidla bezplatně. Kluby jsou nejčastěji umístěny přímo v lokalitách, kde rodiny bydlí a jejich otevírací doba je pouze v dopoledních hodinách.

Gabal spatřuje výhody této formy předškolního vzdělávání v kompetentních pedagogických pracovnících, kteří preferují umístění dětí do klasických základních škol, důrazu na spolupráci s rodiči dětí, lokální a finanční dostupnost služby a volnější denní režim. Předškolním klubům je vytýkáno, že nepřispívají k aktivizaci a zodpovědnému jednání rodičů a stejně jako u přípravných tříd poskytují segregační formu vzdělávání. (Gabal Analysis a Consulting, 2006)

Výše uvedeným výtkám odporují informace uvedené v metodice předškolních klubů, kde je spolupráci s rodinou dětí věnována samostatná kapitola, jejímž obsahem je motivování a zplnomocňování rodičů. Druhou z výtek popírá realizace adaptačních pobytů, které jsou jednou oblastí práce s rodiči. Adaptační pobyty jsou výstupem spolupráce předškolního klubu s mateřskou školou a probíhají formou vzájemných návštěv a společné účasti na aktivitách. Jde o pravidelné, dlouhodobé aktivity, kterých se účastní také rodiče. Smyslem této aktivity je seznámit rodiče i děti s prostředím klasické mateřské školy a odbourat předsudky na straně rodičů i pedagogů. (Ranglová, 2014)

PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE

3 CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

3. 1 Cíl práce

Praktická část bakalářské práce stanovuje dva cíle, které na sebe navazují. Prvním cílem práce je identifikovat důvody, které vedou romské rodiče k ukončení docházky jejich dětí do mateřských škol. Druhým cílem je odkrýt možnosti, které povedou k adaptaci dítěte v mateřské škole a následnému setrvání v ní.

3. 2 Výzkumné otázky

1. Proč romské děti předčasně ukončují docházku do mateřské školy?
2. Jaké faktory se podílí na tom, že romské dítě úspěšně vstoupí do mateřské školy a setrvá v ní?

4 METODIKA

4.1 Použitá metodika

K zodpovězení výzkumných otázek byl realizován kvalitativní výzkum pomocí případových studií. Konkrétně šlo o studie zaměřující se na zkoumání sociálního jevu, kterým je ukončení docházky romského dítěte do mateřské školy. Tato metoda byla zvolena, neboť je uváděna, jako jeden z nejefektivnějších způsobů k porozumění složitých sociálních jevů. Jin případové studie označil za nejvýhodnější výzkumnou strategii v situacích, kdy výzkumník pátrá po odpovědi na otázku, jak anebo proč se určité jevy dějí. (Švaříček, 2007) A odpovědět na otázku proč opouštění romské děti předškolní vzdělávání a jak tomuto jevu zabránit je cílem mé práce. Jelikož je cíl těchto studií za hranicí jednotlivých případů, lze studie zařadit mezi instrumentální. (Švaříček, 2007)

Děti, jejichž přestup do mateřských škol je tématem případových studií, byly zvoleny na základě záměrného výběru ze souboru dětí, které navštěvovaly, či dosud navštěvují předškolní klub. Hlavním kritériem výběru byl zájem rodičů, umístit dítě do mateřské školy a reálná možnost rodiny hradit stravné.

K získávání dat pro tvorbu studií byla použita metoda pozorování zejména v předškolním klubu a metoda rozhovorů, kterému byli podrobena děti, jejich rodiče a pedagogové mateřských škol. Pozorování výzkumného souboru probíhalo v průběhu tří let od 1. 6. 2013 do 1. 6. 2016. K rozhovorům s pedagogickými pracovníky a rodiči dětí docházelo ve stejném období. Doplňkovou metodou byla analýza dat v evidenčním systému předškolního klubu. Vzhledem k tomu, že jsem pracovníkem předškolního klubu a zároveň terénním pracovníkem vykonávajícím sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, navštěvuji rodiny a doprovázím je do vzdělávacích institucí, mohla být naplněna podmínka zkoumání jevu v co nepřirozenějších podmínkách. (Sedláček, 2007)

4.2 Popis výzkumného souboru

4.2.1 Předškolní klub Cheiron T

Předškolní klub byl otevřený v červenci 2013 v rámci projektu „*Pojďte do školky!*“, který byl realizován za podpory Evropského sociálního fondu/Operačního programu pro vzdělávání a konkurenceschopnost a Státního rozpočtu ČR ve spolupráci se společností Člověk v tísni.

Předškolní klub pro děti ve věku od 3 do 6 let je koncipován jako přestupní stanice pro děti, které z nějakého důvodu nenavštěvují mateřskou školu a jsou tak ohroženy školním neúspěchem při nástupu do první třídy. V rámci této aktivity se pracuje také s rodiči dětí a to v oblastech participace na volném čase a péči o dítě, motivaci ke vzdělání a zdravému způsobu života.

Důležitou součástí náplně práce zaměstnanců předškolního klubu je spolupráce s mateřskými školami, díky které mohou probíhat ve spádových mateřských školách adaptační dny pro děti navštěvující předškolní klub. Pracovníci předškolního klubu hrají rovněž důležitou roli při zprostředkování komunikace mezi romskými rodinami a mateřskou školou.

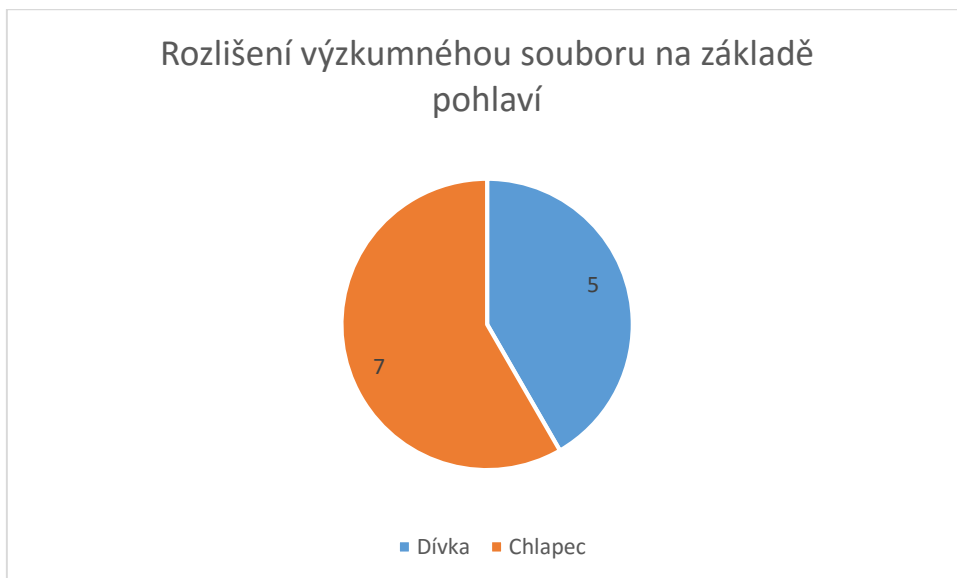
Cílem tohoto projektu je připravit děti ze sociálně znevýhodněného prostředí na úspěšný vstup na základní školu a zvýšit tak jejich šanci na pozdější uplatnění se ve společnosti.

Předškolní klub se nachází na táborském Sídlišti nad Lužnicí v bývalém areálu 8. základní školy a funguje od pondělí do čtvrtka v čase od 8 do 12 hodin. Kapacita klubu je 12 dětí, s kterými pracuje 1 pedagog a asistent.

4.2.2 Charakteristika výzkumné skupiny

Výzkumný soubor představovalo 12 dětí, které v uplynulých dvou letech navštěvovaly předškolní klub, z něhož přestoupily do mateřské školy. Z 11 příběhů popisujících přestup dětí do mateřské školy jde v 7 případech o neúspěšné umístění dítěte do mateřské školy. 4 z 11 příběhů popisují úspěšný přestup dítěte do mainstreamového proudu předškolního vzdělávání. Z pohledu zastoupení pohlaví šlo o 5 dívek a 7 chlapců.

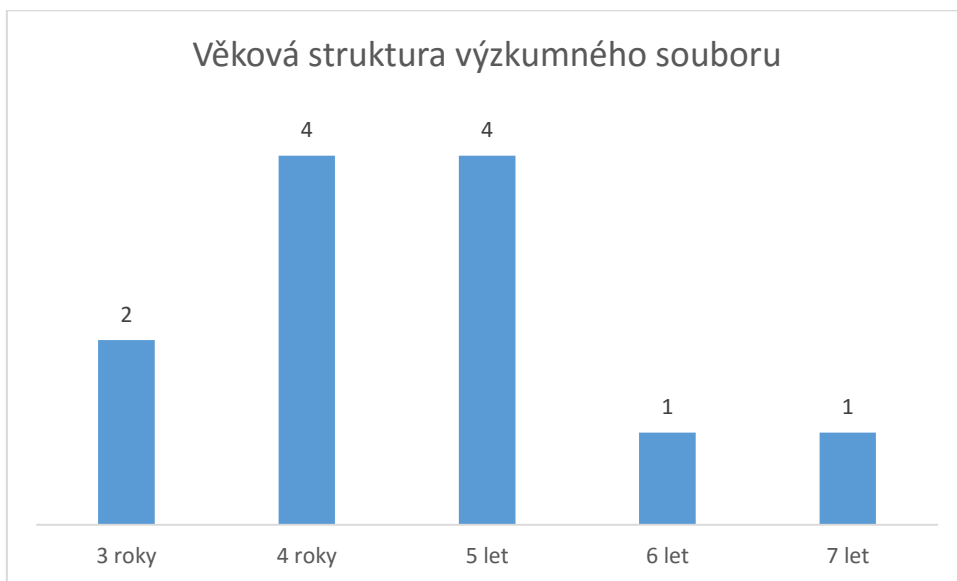
Graf č. 1 Rozlišení výzkumného souboru na základě pohlaví

Zdroj: Vlastní výzkum

Věkově šlo o heterogenní skupinu. Věk dětí se pohyboval v rozmezí 3 – 7 let.

Graf č. 2 Věková struktura výzkumného souboru

Zdroj: Vlastní výzkum

5. VÝSLEDKY

V kapitole výsledky prezentuji případové studie, které popisují 7 případů nepodařeného umístění dítěte do mateřské školy a 4 studie popisující úspěšné umístění dítěte do většinového proudu předškolního vzdělávání. Jména dětí uvedená v jednotlivých studiích, nejsou skutečnými jmény dětí, ale byla změněna z důvodu zachování anonymity dětí a rodičů.

Následuje analýza rozhovorů s rodiči dětí a pedagogy mateřských škol.

5.1 Výzkumná otázka č. 1

Proč romské děti předčasně ukončují docházku do mateřské školy?

K zodpovězení první výzkumné otázky bylo vytvořeno 7 případových studií popisujících neúspěšný nástup 8 romských dětí do mateřských škol.

5.1.2 Honza – 5 let

Honzík je starší ze dvou dětí nesezdaného páru. Oba chlapcovi rodiče jsou vyučeni, otec je zaměstnán, maminka je s mladší sestrou na rodičovské dovolené. Rodina žije v pronajatém bytě na sídlišti. Do předškolního klubu nastoupil chlapec v září 2014, jako předškolák. Rodiče chlapce nezapsali do klasické školy, protože se u něj projevovaly separační úzkostné stavy a necítil se dobře ve velké skupině dětí. V prvních dnech, po dobu adaptace dítěte, zůstávala matka chlapce část dopoledne v klubu. Během dvou týdnů si chlapec na odloučení od matky zvykl a vydržel strávit celé dopoledne bez rodičů v menší skupině dětí. K jeho rychlé adaptaci přispěla skutečnost, že do klubu nastoupil společně s bratrancem ve stejném věku. V klubu pracoval chlapec vzorně, zapojoval se do všech aktivit, vynikal zejména ve výtvarných činnostech. Rodiče chlapce se zajímali o jeho výrobky a pokroky při vypracovávání pracovních listů a práci s edukačními pomůckami. Jediným problémem byly časté hádky, rvačky a urážky, kterými se častovali vzájemně s bratrancem, který byl současně Honzův nejlepší kamarád. V lednu roku 2015 se v sídlištní mateřské škole uvolnila místa a rodiče chlapce po domluvě s pracovníky do školky zapsali. Do školky nastoupil Honzík společně se svým bratrancem, který byl rovněž ve třídě předškoláků. Hned v prvním týdnu však došlo k nedorozumění mezi třídní učitelkou a chlapcovým bratrancem, což mělo za následek ukončení docházky Honzíkova bratrance do mateřské školy. S odchodem bratrance přišel Honza o jedinou známou tvář ve třídě, neboť si během krátké doby nestihl najít ve třídě další kamarády. Honzík odmítal do školky bez bratrance chodit a jeho nechuť navštěvovat předškolní zařízení somatizovala do bolestí hlavy, břicha a zvracení při odchodu z domu. Rodiče se snažili chlapce několik týdnů do školky vodit a motivovat jej nejrůznějšími benefity, které bohužel v tomto případě nefungovaly. Nakonec Honzu rodiče ze školky odhlásili a po domluvě s pracovníky začal chlapec opět navštěvovat předškolní klub.

Třídní učitelka popisovala chlapce po několikadenní zkušenosti, jako milé a inteligentní dítě, které respektovalo pravidla a v přítomnosti bratrance se zapojovalo do všech aktivit. Jako negativní rys dítěte popisovala absolutní oddanost a podporu konfliktnímu bratranci, na jehož stranu se stavěl během konfliktních situací pokaždé, i když věděl, že není v právu. Hysterické záchvaty chlapce při příchodu do školky, považovala pedagožka za nepřiměřené k věku dítěte.

5.1.3 Sebastian – 5 let

Sebastian je starší ze dvou synů nesezdaného páru žijícího v panelovém bytě na sídlišti. Otec chlapce má základní vzdělání, je zaměstnán ve stavebnictví. Matka je vyučena, před nástupem na rodičovskou dovolenou pracovala v továrně. Chlapec do žádné předškolní vzdělávací instituce nedocházel, neboť si matka dle svých slov „dokáže dvě děti obstarat sama“. Rok před nástupem do první třídy, zpozorovali rodiče ve znalostech a výkonech syna značné nedostatky a rozhodli se jej přihlásit do předškolního klubu, kam již docházel Sebastianův bratranec. S adaptací v předškolním klubu neměl chlapec žádné problémy, neboť sem docházel společně s bratrancem. Problém se zvykáním na chlapcovo chování měl zbytek třídy, neboť chlapec používal k dosažení svého cíle síly, nadávek a urážek, nejčastěji tímto způsobem útočil na svého bratrance. Na autoritu dospělé osoby reagoval chlapec podrážděně. Ve znalostech chlapce byly velké mezery v oblasti pojmů, jako jsou barvy, tvary, názvy dnů. Tyto nedostatky se podařilo velmi rychle dohnat díky velmi dobré paměti chlapce, který mezi dětmi vynikal rychlým zapamatováním všech říkanek a informací, které se v klubu dozvěděl. V oblasti jemné motoriky a prosociálního chování postupoval chlapec po malých krůčcích.

Po tříměsíční docházce do předškolního klubu, nastoupil chlapec společně s bratrancem do klasické mateřské školy, do třídy předškoláků. Po dvou týdnech, kontaktovali rodiče chlapce pracovníky klubu s prosbou, zda by mohl chlapec opět nastoupit do předškolního klubu.

Jako důvod ukončení docházky do mateřské školy uvedla rodina nespokojenost dítěte s programem a pracovníky školky. V třídním programu chlapec postrádal tvořivé aktivity a řízené činnosti. Mezi třídní učitelkou a chlapcem mělo dojít ke konfliktu, během něhož měla pedagožka chlapci říci, že smrdí. Rodiče na sdělení syna reagovali impulzivně. Ihned se vydali do školky, kde obvinili pedagožku z urážky jejich syna a dítě ze školky odhlásili.

Při rozhovoru s bývalou třídní učitelkou chlapce, vyšlo najevo, že si chlapec osobně vztáhl poznámku učitelky, která jej upozornila, aby si před cvičením sundal bačkory, neboť zpotené nohy v bačkorách jsou nehygienické a mohly by začít zapáchat. Následnou výměnu názorů s rodiči popisovala pedagožka, jako emotivní výstup dítěte, které ji před rodiči osočilo, že jej nařkla před celou třídou, že smrdí a od svého tvrzení neustoupilo, ani nepřistoupilo na popis situace z pohledu učitelky. Pracovníci klubu se snažili nedorozumění mezi oběma stranami urovnat, ale v rodičích přetrvávalo negativní ladění proti škole a o mediaci neměli zájem.

Jelikož o opětovném nástupu chlapce do sídlištní mateřské školy rodiče nechtěli slyšet, byl chlapec přijet zpět do předškolního klubu.

5.1.3 Valentýna – 7 let

Valentýna se narodila jako třetí z pěti sourozenců, s kterými má společnou pouze matku. Dva starší sourozenci mají otce ve výkonu trestu, mladší sourozenci jsou potomky současného matčina manžela. Starší sestra, 10 let trpí psychickými problémy, bratr 9 let má výchovné problémy ve škole spojené s agresivitou. Mladší sourozenci jsou ve věku 3 a 1 rok.

Matce Valentýnky je 25 let. Její nejvyšší dosažené vzdělání je základní. Jelikož hned po ukončení základní školy nastoupila na rodičovskou dovolenou, nebyla matka nikdy zaměstnaná. Sociální a emoční inteligence matky je vysoká, rovněž její verbální dovednosti jsou na vysoké úrovni. V minulosti řešil soud matku v souvislosti s odebráním nejstarších dětí z důvodu zanedbání jejich výchovy. V současné době je matka podmíněčně odsouzena kvůli spáchání podvodu při jednání s bankovním sektorem. Nevlastní otec Valentýnky je v invalidním důchodu.

Rodina, kterou tvoří 5 dětí a dva dospělí, žije v jedné místnosti v domě pro neplatiče, kam město sestěhovává sociálně slabé občany. Z lokality, kde žije i širší dívčina rodina, je dobré spojení do centra města, tedy i do několika mateřských škol.

Sedmiletá Valentýnka nastoupila do předškolního klubu z první třídy, kde byla označena za nedostatečně připravenou pro nástup do základní školy, v říjnu roku 2013.

Během předškolního roku, který její matka považovala za povinný v MŠ, vystříдалo děvče několik mateřských škol. Jako důvod ke změně mateřské školy uváděla matka neshody s učitelkami a složitost dopravy dítěte do mateřské školy. Valentýnka a sociální pracovnice uváděly jako hlavní důvod špatné docházky dítěte do mateřské školy vši.

V 7 letech mělo děvče velmi slabé znalosti. Nerozeznalo barvy, pravou a levou stranu, písmeno od číslice, napočítalo pouze do pěti. Také grafomotorické dovednosti byly velmi špatné.

V klubu vyhledávala dívka fyzický kontakt s dospělými, které objímala a tulila se k nim. Na slovní zákazy a napomínání reagovalo děvče podrážděně, autoritu dospělé osoby neuznávalo.

Na doporučení pracovníka klubu navštívila Valentýna pedagogicko - psychologickou poradnu. Po vyšetření dítěte oznámila matka, že u dcery nebyla nalezená žádná mozková disfunkce a dítě je zcela v pořádku. Pracovnice poradny potvrdila, že dítě netrpí žádnou poruchou, nýbrž je velmi zanedbané.

Do předškolního klubu docházela Valentýna poměrně pravidelně po dobu 5 měsíců. Matka Valentýnu dovedla do klubu jen jedenkrát, posílala jako doprovod Valentýny starší sestru, občas dívku dovezl otec automobilem. Matka se neúčastnila výletů ani klubů rodičů, v rámci kterých proběhla také přednáška o parazitech a účastníkům byly rozdány šampony proti všim.

Po necelém půlroce se pracovníkům klubu podařilo zajistit dívce místo v církevní školce, kam ji rodiče přihlásili. Valentýnce se ve školce moc líbilo, matka byla spokojená, že dítě může vyzvedávat v pozdějších hodinách. Idyla bohužel vydržela pouze několik týdnů, dokud paní učitelky tatínka Valentýnky neupozornily, aby dceru odšivili. Od té doby se děvče ve školce neobjevilo. Valentýnka uvedla jako důvod ukončení docházky, že otec neměl na benzín. Rodiče vysvětlovali nepřítomnost dcery ve školce vleklou nemocí. Třídní učitelka, která si dítě oblíbila, uvedla jako důvod přerušení docházky liknavý přístup rodičů k řešení malého problému - vši a neochotu dopravit dítě městskou dopravou do mateřské školy pramenící z nezájmu a o vzdělávací dráhu dítěte.

5.1.4 Laura – 6 let

Laura je šestiletá slečna, kterou vychovává její babička, protože matka se o ni nedokázala postarat. Dítě žije ve společné domácnosti s babičkou, jejím mužem a čtyřmi dospívajícími dětmi, které jsou strýci a tetami malé Laury. Rodina žije v jedné místnosti v budově města stojící v sociálně vyloučené lokalitě.

Do předškolního klubu nastoupilo děvče ve čtyřech letech, společně s babičkou, která do zařízení nastoupila jako asistentka. Pro dítě šlo o první zkušenost s předškolním vzděláváním. Pro 38 letou dívčinu babičku, která si v minulosti přivydělávala v nevěstincích, byla práce v předškolním klubu prvním legálním zaměstnáním.

Krátce před nástupem do klubu vystoupila Lauřina babička kvůli neshodám z občanského sdružení Jekhetane, v jehož klubovně připravovala ve svém volném čase odpolední výtvarné dílny pro děti z komunity. Laura, která do klubovny docházela s babičkou, měla možnost se do tvořivých aktivit zapojovat, rozvíjet se a učit od starších dětí.

Děvčátko své spolužáky převyšovalo svými znalostmi a dovednostmi od prvního dne. Rovněž komunikační dovednosti dítěte byly na vysoké úrovni. Z projevu chování dítěte bylo zřejmé, že má doma dostatek pozornosti a netrpí ani hmotnými nedostatky. Dívka byla zvyklá pracovat s psacími i výtvarnými potřebami, také edukační pomůcky a různé druhy stavebnic zvládala používat bez pomoci. Dítě nemělo potřebu usurpovat si hračky, jako některé děti z nepodnětného prostředí, neboť měla doma dostatek svých hraček.

Dítě docházelo do klubu v doprovodu babičky celý školní rok, během něhož se společně s babičkou dostavila k zápisu do klasické mateřské školy, kam následující školní rok nastoupila. Během letních prázdnin si babička našla dobře placenou brigádu a v září do klubu nenastoupila. Hned v prvním týdnu, kdy dítě nastoupilo do mateřské školy, se objevil problém, neboť babička nechala Lauru ve školce do čtyř hodin a dívka, tak dlouhé odloučení špatně snášela. Babička si vysvětlila Lauřin pláč tím, že se dítěti ve školce nebílí a přestala dívku do školky posílat.

Na doporučení pracovníků klubu babička Lauru do školky ještě několikrát poslala, ale babička i vnučka, která odmítala ve školce být, protože zde podle jejích slov neměla kamarádky, společně vyhodnotily, že službu mateřské školy využívat nebudou.

Třídní učitelku toto rozhodnutí překvapilo, neboť dítě školku opustilo v době, kdy už jej považovala za dobře adaptované a neviděla důvod pro ukončení docházky dítěte.

5.1.5 Marika – 5 let

Marika se narodila jako čtvrtá z pěti sourozenců, s kterými má společnou pouze matku. Starší sestra 14 let je těhotná se synem matčina současného přítele, bratra 13 let řeší policie v souvislosti s krádežemi kovů, 8 letá sestra byla přerazena v nedávné době na zvláštní školu, nejmladšímu bratrovi jsou 2 roky.

Matka má základní vzdělání. Jelikož hned po ukončení základní školy nastoupila na rodičovskou dovolenou, nebyla nikdy zaměstnaná. Jako členka romského sdružení se matka dívky několik měsíců realizovala v klubovně pro děti z komunity. Biologický otec je ve výkonu trestu. Matčin druh je v invalidním důchodu. Kvůli velkému množství nebankovních půjček je rodina předlužená. Nikdo z rodiny není výdělečně činný.

K sedmičlenné rodině se v nedávné době přistěhoval syn druhá matky, který je ve vztahu s nejstarší sestrou. Rodina žije se třemi psy v jedné místnosti v domě pro neplatiče, kam město sestěhovává sociálně slabé občany. Z lokality, kde žije i širší dívčina rodina, je dobré spojení do centra města, tedy i do několika mateřských škol.

Do předškolního klubu nastoupila Marika ve 4 letech. S rodiči bylo domluveno, že zde dítě získá znalosti a dovednosti odpovídající jejímu věku a v 5 letech nastoupí do mateřské školky. V prvních týdnech byla docházka dítěte do klubu, kam ji vodila sestra, či vozil otec pravidelná. Postupně návštěv klubu ubývalo, rodiče uváděli jako problém vodění dítěte do klubu, nikdo z rodiny neměl čas dítě na devátou hodinu do klubu doprovodit. Dalším argumentem matky bylo, že tříhodinová otvírací doba klubu je krátká. Dívka tedy nastoupila do mateřské školy, která nabízela delší otvírací dobu dříve, než bylo domluveno.

Průběh docházky Mariky do školky měl podobný scénář, jako v předškolním klubu. Marika do školky docházela pouze první měsíc, kdy měla předplacené stravné. V následujících týdnech již do školky nepřišla.

Podle třídní učitelky matka omlouvala nepřítomnost dítěte nejprve nemocí, následně nedostatkem financí na stravné. Mateřská školka vyšla rodině vstříc s nabídkou platit stravné týdně, aby snížila částku, kterou musí rodina najednou vydat. Matka na tuto nabídku nereagovala. Postupně komunikace matky se školkou ustala.

Do předškolního klubu byla matka ochotná dítě znovu přihlásit pouze za předpokladu, že bude zajištěn doprovod dítěte do školky a domů pracovníky klubu. Protože pracovníci klubu tyto služby nenabízeli, strávilo dítě rok před nástupem do školy doma.

5.1.6 Libor – 4 roky

Libor je osmým potomkem z deseti dětí manželského páru žijícího v sociálně vyloučené lokalitě. Dvanáctičlenné rodina žije ve dvou pokojích bez sociálního zařízení v domě pro neplatiče. Matka chlapce má základní vzdělání, nikdy nebyla zaměstnaná, neboť ve 14 letech přišla do jiného stavu a od té doby je již 18 let na rodičovské dovolené. Otec chlapce má rovněž základní vzdělání, pracuje příležitostně na stavbách a věnuje se správě romského sdružení. Chlapec byl velmi silně fixován na matku a nejstarší pečující sestru, což vedlo rodiče k přesvědčení, že dítě odloučení od pečovatelek a nástup do mateřské školy nezvládne. S touto obavou matka dítě ve 4 letech do školky přihlásila v domnění, že přítomnost chlapcovi sestřenice ve třídě bude pro chlapce dostatečnou jistotou, aby se ve školce cítil dobře. Dle slov třídní učitelky chlapec, který byl značně opožděn ve vývoji a do školy chodil s dudlíkem, zvládl po boku sestřenice adaptaci ve školce poměrně dobře. Problém se objevil, když sestřenice chlapce přestala do školy chodit. Chlapec odmítal do školky chodit. Matka i učitelka shodně popisovaly hysterické záchvaty, které byly součástí každého příchodu dítěte do školy i dopoledne, jenž chlapec ve školce trávil. Po „incidentu“, kdy mělo být dítě ve školce krmeno během hysterického záchvatu, kdy oběd zpět vyzvracelo, přestala matka dítě pomluvě s učitelkou do školy posílat.

Krátce před pátým rokem dítěte kontaktovala matka pracovnice předškolního klubu se zakázkou, nácviku odloučení dítěte od rodiny, adaptace dítěte na kolektiv dětí, rozšíření znalostí a dovedností dítěte. Protože chlapec znal pracovníky klubu z komunitních akcí a terénních návštěv ve vyloučené lokalitě, kdy jej pravidelně motivovaly k návštěvě předškolního klubu, proběhl nástup chlapce do klubu hladce. Pozitivní vliv na aklimatizaci dítěte v klubu měla rovněž přítomnost známých dětí z vyloučené lokality.

Chlapec se v klubu zapojoval do všech aktivit, jeho docházka byla příkladná. Pracovníci se při práci s dítětem zaměřili zejména na rozvoj verbálních dovedností, protože chlapci nebylo téměř rozumět a jemnou motoriku, jejíž úroveň také neodpovídala jeho věku.

Jelikož byl chlapec stále přihlášen v mateřské škole, navázali pracovníci klubu s vedoucí učitelkou kontakt a domluvili spolupráci ve formě adaptačních dnů, v rámci kterých docházelo k setkávání dětí z předškolního klubu a mateřské školy. S matkou dítěte, která byla zprvu vůči školce negativně naladěna, bylo domluveno, že v rámci podpory rychlejší adaptace dítěte na mateřskou školu, může společně se synem navštívit školku v odpoledních hodinách, kdy je ve školce méně dětí, které tráví čekání na rodiče na zahrádce školky.

Výsledkem této spolupráce je souhlas matky i dítěte s opětovným nástupem do mateřské školy v září tohoto roku.

5.1.7 Nikolas - 4 roky a Natálie – 5 let

Nikolas a Natálie jsou sourozenci, které od sebe dělí 1 rok. Děti žijí ve společné domácnosti s matkou, jejím přítelem a dalšími třemi nevlastními sourozenci. S biologickým otcem nejsou děti v kontaktu. Matka dětí dosáhla základního vzdělání, nikdy nebyla zaměstnaná. Přítel matky má rovněž základní vzdělání, kvůli nezákonné činnosti byl několikrát ve výkonu trestu, do něhož v brzké době opět nastoupí.

Do předškolního klubu děti nastoupily v lednu roku 2015 ve věku 3 a 4 let. Docházka do předškolního klubu byla pro děti jejich první zkušeností s předškolním vzděláváním. Jelikož děti již znaly pracovníky klubu z komunitních akcí, neměly žádný problém s adaptací v předškolním klubu. Děti se zapojovaly do všech aktivit klubu, maminka docházela na Kluby rodičů, docházka dětí byla ovlivněna finanční situací matky dětí. Většinou jeden týden v měsíci, děti do klubu nedocházely, neboť nezbyvaly matce finance na svačinky. V květnu roku 2015 zapsala matka na doporučení pracovníků klubu děti do klasické mateřské školy, kam děti v září téhož roku nastoupily. Již v prvních dnech po nástupu do mateřské školy se objevil problém, kterým bylo rozdělení dětí do různých tříd na základě jejich věku. Rozdělení sourozenecké dvojice snášel velmi špatně mladší Nikolas, který dle slov matky, každé ráno ve školce proplakal. Po několika týdnech matka obě děti ze školky odhlásila. Jako hlavní důvod uvedla matka rozdělení sourozenců. Děti jmenovaly jako další důvod jejich odhlášení z mateřské školy vysoké finanční náklady, které školka vyžadovala za nákup ložního prádla. Posledním z možných podnětů, který nebyl vyřčen, je skutečnost, že matka dětí přestala v inkriminované době docházet na brigádu, neboť její přítel dostal do péče batole, o které se měla starat.

Následovalo několik měsíců, kdy se rodina stěhovala po různých částech města i mimo město a navázat kontakt s matkou dětí bylo nemožné, neboť nevlastní mobilní telefon. Na jaře roku 2016 se rodina opět usídlila v blízkosti předškolního klubu a po domluvě s matkou obě děti opět do klubu nastoupily, protože momentální finanční situace rodiny neumožňovala platit stravné v mateřské škole.

V současné době jsou obě děti zapsány ve státních vzdělávacích institucích, kam nastoupí v září tohoto roku, Nikolas do mateřské školy a Natálie do klasické základní školy. Abychom předešli úzkostným stavům Nikolase, který nastoupí sám do mateřské školy, navštívil chlapec mateřskou školu v rámci adaptačních dnů.

8.1.8 Analýza rozhovorů s rodiči dětí

Jako důvody, které je vedly k odhlášení jejich dítěte z mateřské školy, uvádějí informanti tyto:

1. **Hysterické záchvaty dětí, které odmítaly do školky vstoupit**
2. **Neočekávané finanční náklady**
3. **Nesplnitelné požadavky ze strany učitelů**
4. **Nedostatek oblečení ve výbavě dítě**
5. **Nevhodné chování pedagogických pracovníků vůči dítěti**
6. **Nerespektování silných sourozeneckých vazeb**
7. **Vysoké finanční náklady spojené s dopravou dítěte do mateřské školy**

Za příčinu **hysterických záchvatů** uvádějí informanti stesk dítěte po rodině, cizí kolektiv dětí a ukončení docházky kamaráda, na kterého bylo dítě navázané. Příkladem může být popis situace z pohledu babičky jednoho z dětí:

“ už první den, když jsem vnučku ze školky vyzvedávala, odcházela s pláčem a prosbami, abych už jí ve školce nenechávala samotnou. Následující ráno bylo dítě rozmrzelé a do školky se netěšilo. Odpoledne jsem holku zas odváděla s pláčem, protože si s ní ve školce nikdo nehrál. “ (babička Laury)

Podobný popis situace uvádí další z rodičů, jehož zážitky s odporem dítěte k příchodu do školky spojuje s ukončením docházky bratrance:

„Když přestala do školky vodit kluka moje sestra, Honza odmítal sám do školky chodit. Každé ráno s pláčem protestoval proti odchodu z domu, v budově školky se mě odmítal pustit a hystericky křičel, že tam nebude sám“. (maminka Honzy)

Matka dle svých slov nedokázala chlapce v takovémto stavu ve školce nechat. V průběhu následujících dnů, zkoušela chlapce přesvědčit k odchodu do školky, ten si ale stěžoval na bolesti břicha a na direktivní přístup matky k odchodu do školky reagoval pláčem a zvracením. Jako hlavní důvod ukončení docházky uvedla matka, že už neměla nervy na to, dívat se, jak se syn trápí

Jako **neočekávané finanční náklady**, které je odradili od využívání služeb státního předškolního zařízení, popisují informanti poplatky spojené s přespáváním dětí v mateřské škole, kroužky a výlety.

Matka, která uvádí jako jeden z důvodů odhlášení dětí z mateřské školy poplatky spojené s přespáváním dětí ve školce, popisuje svůj příběh takto:

„Přihlásila jsem do školky obě děti, zaplatila za ně stravné a zařídila, aby sociálka uhradila školné za mladší dítě. Peníze za stravné mi pak chyběly, protože za dvě děti se to nasčítá, ale dokázala jsem s penězma vyjít. Problém byl, když jsem chtěla nechat děti ve školce i po obědě. Třídní učitelka mi řekla, že musím dětem koupit pyžama a uhradit poplatek za prostěradla a ložní prádlo. Protože jsem už tak vycházela s penězma jen taktak, nebylo v mých možnostech

vyčlenit peníze stranou, abych všechno zaplatila. Když jsem zjistila, že školka kvůli tomu děti odpoledne nepohlídá a musela bych je vyzvedávat hned po obědě, oba jsem ze školky odhlásila.“ (maminka Natálie a Nikolase)

Dalším neočekávaným poplatkem byly podle jedné z matek příspěvky na divadelní představení a kroužky. Situaci, kdy byl tento důvod jednou z příčin odhlášení dítěte ze školky, dokládá následujícím vyprávěním:

„Přihlásila jsem dítě do školky, i když jsem věděla, že budu muset platit za jídlo a budu muset každý měsíc dokládat, že jsem v hmotný nouzi, abych nemusela platit školné. Do školky dítě chodilo docela rádo, hned v prvním týdnu přišlo s informací, že bude chodit tancovat. Měla jsem radost, že bude ve školce dělat, to co ho baví a jde mu to. Když jsem druhý den dítě do školky vedla, dozvěděla jsem se od učitelky, že kroužek tancování dělá pro školku taneční škola, která dělala ve školce nábor. Lektorka označila mé dítě za nadané a nabídla mu, aby chodilo jednou týdně tancovat. Podmínkou pro to, aby mé dítě mohlo na tancování chodit, byl poplatek, který přesahoval tisíc korun. Tak vysoká částka nebyla v mých možnostech a musela jsem dítěti vysvětlit, že nebude chodit tancovat, protože na to nemám. Dítě bylo zklamané, že nemůže tancovat s ostatními. Stejná situace se odehrála, když školka objednala divadlo a naplánovala výlet, na který jsem taky neměla. Dítě se akcí neúčastnilo a bylo smutný, pak mi doma brečel, že nemůže být s ostatními. Začala jsem se bát, že takových věcí bude víc a kluk se nebude moc zapojovat a bude mi zas doma brečet.“ (maminka Libora)

S nedostatkem financí v rodině souvisí také další z důvodů, proč děti přestaly do školky docházet, kterým je **nedostatek financí na cestovné**. „V nejbližší školce nebylo místo, tak jsem dítě přihlásila do církevní školky, kam ho vozil manžel. Pak ale nebylo na benzín, tak jsem do školky zavolala, že je dítě nemocný. Když se podařilo sehnat peníze na benzín, dojeli jsme na velký nákup a ráno odvezl manžel dítě do školky. Protože benzín vydržel jen chvíli, bylo dítě ve školce jen pár dní a pak jsem ho zas nechala doma. Mně ani manželovi už se nechtělo ve školce vysvětlovat, proč dítě do školky nepřišlo, tak jsem ho nechala doma. Doma vždycky někdo je, kdo by se o děti postaral, tak to nebyl problém.“ (matka Valentýny)

Takto popisuje důvody k ukončení docházky dítěte do mateřské školy další z rodičů.

Jako **nesplnitelný požadavek**, který školka na rodinu kladla, uvedla jedna z matek odvšivění dcery. „Ze školky jsem holku odhlásila, protože si učitelky stěžovaly, že má vši. I když jsem koupila drahý šampon a umyla jí hlavu, hned druhý den ráno mi volali ze školky, že je holka zas zavšivená, ať si pro ni dojdou. Umyla jsem jí hlavu znovu, pak jsem jí prohlídla, hlava byla v pořádku, tak jsem jí druhý den poslala do školky. Ve školce už visel papír, že se tam objevily vši a všichni rodiče na mě divně koukali. Dva dny se ze školky nikdo neozval, třetí den mi učitelka vysvětlovala, že musím koupit šampon, jinak holku vši nezbavím. Už se mi nechtělo jí vysvětlovat, že holku jsem odvšivila, ale neustále chytá vši od ostatních dětí z baráku a ani se mi nechtělo utrácet za šampon, když vím, že vši přinese domu zas.“ (matka Valentýny)

Dalším z důvodů, které byly příčinou ukončení docházky dětí do mateřské školy, byl **nedostatek osobního prádla dítěte**, jak uvádí jedna z matek:

„Dítě jsem přestala do školky posílat, protože nebylo v čem. V neděli jsem vyprala, ale holka se hned v pondělí odpoledne ušpinila v parku, tak jsem ji v úterý do školky neodvedla, protože neměla čisté prádlo. Protože peru až ve středu, mohla jsem dítě poslat v čistém oblečení do

školky až ve čtvrtek a to jen v případě, že prádlo uschlo. Učitelce jsem řekla, že je dcera nemocná, protože jsem se styděla ji posílat ve špinavých hadrech.“ (matka Mariky)

Jako nevhodné chování pedagogického personálu k dítěti popisuje matka následující situaci: *„Hned v prvním týdnu po nástupu do školy přišel kluk domu s tím, že mu učitelka řekla, že smrdí. Hned ten den, jsem do školky došla, abych zjistila, co se stalo. Učitelka mi tvrdila, že můj syn lže a nikdy nic takového neřekla. Kluk pořád dokola opakoval, co mu řekla a já mu věřila. Učitelka říkala, že si syn vymýšlí, pak jsme se pohádali a já kluka ze školky odhlásila.“ (matka Sebastiana)*

Za nevhodné chování pedagogického personálu lze také označit vyprávění maminky, které se nelíbilo, že učitelka nutila dítě do jídla, v situaci, kdy dítě hystericky brečelo. Situaci, která byla impulzem pro odhlášení dítěte z mateřské školy, popisuje matka následovně:

„Vyzvedávala jsem dítě hned po obědě, protože jsem věděla, že si ve školce ještě nezvykl a stýská se mu. Už před školkou jsem rozpoznala křik mého dítěte. Když jsem vstoupila do třídy, seděl můj syn nad talířem se zvratky a hystericky křičel. Kluka jsem omyla a odvedla domů. Doma mi dítě řeklo, že celý den brečelo, brečelo i při jídle a že ho učitelka nutila jíst i poté, co jídlo během pláče vyzvracel. Po této události, jsem se s učitelkou domluvila, že dítě do školky posílat nebudu.“ (matka Libora)

Dalším z důvodů, k ukončení docházky dětí do mateřské školy, bylo **nerespektování rodinných vazeb mezi sourozenci**, které učitelky proti jejich vůli rozdělily do tříd podle věku. Matka, která důvod uvedla, popisuje situaci takto: *„ už první den, když jsem děti do školky přivedla, mi bylo jasné, že nás bude čekat několik dnů, protože učitelky rozdělily moje děti do dvou tříd a zakázaly jim být pohromadě. Odpoledne jsem si vyzvedla ubřečený děti, kluk byl úplně propocenej a stěžoval si, že ho učitelky nenechaly si společně hrát s dcerou. Druhý den ráno, děti do školky už jít nechtěly, nepomohlo přemlouvání, ani výhrůžky.“ (matka Natálie a Nikolase)*

5.2. Výzkumná otázka č. 2

Jaké faktory se podílí na tom, že romské dítě úspěšně vstoupí do mateřské školy a setrvá v ní?

K zodpovězení druhé výzkumné otázky byly vytvořeny 4 případové studie popisující úspěšný vstup 4 romských dětí do mateřských škol a jejich následné setrvání v této vzdělávací instituci.

5.2.1 Petr – 3 roky

Petr je mladší z dvou synů romské maminky, která své děti vychovává sama. Tříčlenná rodina žije v pronájmu v bytě mimo vyloučenou lokalitu. Matka chlapce byla vychovávána v dětském domově, kterému přisuzuje zásluhy za její středoškolské vzdělání zakončené výučním listem. O otci, který není s rodinou v kontaktu, nejsou žádné informace. Starší bratr dochází do 2. třídy základní školy.

Matka se na pracovníky předškolního klubu obrátila s žádostí o umístění chlapce v zařízení, neboť potřebovala zajistit dohled nad dítětem v době, kdy bude v práci. Hned po nástupu chlapce do klubu bylo zřejmé, že se matka výchově dítěte řádně věnuje. Chlapec převyšoval znalostmi ostatní děti, neměl problém s dodržováním pravidel ani respektováním autority.

Protože matčíným záměrem bylo navýšit si v práci co nejdříve úvazek, aby se zlepšila finanční situace rodiny, mapovali pracovníci společně s maminkou, zda se v blízkých mateřských školách neuvolnilo místo. Po třech měsících docházky chlapce do klubu se konal zápis do mateřských škol, kam se matka s chlapcem dostavila a dítě řádně přihlásila. Prázdniny strávil Petr v klubu a v září nastoupil do mateřské školy, kam dochází doposud.

5.2.2 Pavel – 3 roky

Pavel je jediným synem mladé maminky, která chlapce vychovává sama. Matka chlapce strávila dětství v ústavní výchově, kde se jí podařilo získat výuční list. V době, kdy začal Pavel do klubu docházet, žila rodina v jedné místnosti na ubytovně. Matka kontaktovala pracovníky klubu se zakázkou zajištění dohledu nad dítětem v dopoledních hodinách, kdy matka obcházela volná místa, která jí doporučil úřad práce. Protože si maminka velmi dobře uvědomovala nevhodnost ubytovacího zařízení, jako domova pro její dítě, velmi se snažila rychle si najít práci a zvýšit tím rodinný příjem, aby si mohla dovolit pronájem. Jako velmi snaživý se projevoval při návštěvách v klubu také Pavel. Zapojoval

se s nadšením do všech aktivit, neustále se doptával na podrobnosti k probíraným tématům, při odchodu domů ukazoval mamince, co nového se naučil a co pro ni vyrobil.

Po dvou měsících se matce podařilo najít si brigádu v podobě roznosu tiskovin a získat tak první pracovní zkušenost. V následujícím měsíci se uvolnilo místo v nedaleké mateřské škole, kam se matka se synem dostavila k dodatečnému zápisu. Ve stejné době, kdy chlapec nastoupil do mateřské školy, se matce podařilo najít zaměstnání na částečný úvazek v pekárnách. Přesto, že měl chlapec zpočátku problémy s aklimatizací v mateřské škole, kde mu kvůli většímu počtu dětí nebylo věnováno tolik pozornosti a objevilo se také několik stížností na chování spolužáků, v mateřské škole si Pavel zvykl. Nutno podotknout, že byla maminka několikrát na vážkách, zda syna ve školce, na kterou si stěžoval nechat. Během schůzek s pracovníky klubu, kteří s maminkou udržovali kontakt i po nástupu dítěte do školky, se vždy utvrdila v důležitosti předškolního vzdělávání syna v mateřské škole a udržení zaměstnání, které může díky provozním hodinám školky vykonávat.

Díky spolupráci, kterou předškolní klub navázal s mateřskou školou a probíhající komunikaci mezi pracovníky klubu a pedagogy, došlo poměrně rychle k vyřešení situace, kdy dítě mamince převyprávělo pouze část povídání o Romech, které si paní učitelka pro děti připravila v rámci multikulturní výchovy. Když Pavlík mamince sdělil, že jeho pradědeček a prababička odešli z Indie, protože tam nechtěli uklízet, urazila se maminka a následující den ani další dny dítě do školky neodvedla. Třídní učitelka se pokoušela s matkou, která jí záměrně nezvedala telefon, spojit, aby zjistila důvod absence dítěte. Když se nedařilo spojit s matkou, kontaktovala učitelka pracovníky klubu, kteří rodinu navštívili. Po rozhovoru s maminkou Pavla a následným ověřením popisu situace paní učitelkou, bylo zřejmé, že reakce maminky je přehnaná. Byla domluvena schůzka maminky s paní učitelkou, kde byla maminky seznámena s průběhem multikulturního bloku, kterého se syn zúčastnil. Maminka měla možnost prohlédnout si text, z něhož paní učitelka čerpala a posoudit jeho vhodnost. Díky vstřícnému přístupu paní učitelky, která mamince nabídla možnost podílet se na obohacení multikulturního bloku předčítáním romské pohádky, byla situace v příjemné atmosféře vyřešena a došlo k navázání spolupráce matky s třídní učitelkou.

5.2.3 František – 4 roky

František je nejmladší dítě z jedenáctičlenné rodiny žijící v sociálně vyloučené lokalitě. Nejstarší Františkův bratr je ve výkonu trestu, zbývajících pnoletí sourozenci jsou zaměstnaní v pekárnách. Oba sezdaní rodiče chlapce dosáhli pouze základního vzdělání. Matka chlapce je na rodičovské dovolené, ale hledá si brigádu. Otec chlapce je zaměstnan u technických služeb a ve volném čase se realizuje ve sdružení Jekhetane, jehož je spoluzakladatelem.

Před nástupem do předškolního klubu, byl chlapec zvyklý trávit veškerý volný čas před televizní obrazovkou či monitorem počítače při akčních hrách. Tento nikým nekontrolovaný a neregulovaný způsob trávení času se promítl do problémů v oblasti verbální komunikace, chlapcova slovní zásoba byla velmi chudá a měl logopedické problémy, rovněž se objevovaly problémy s hyperaktivitou, v níž se přeměňovala energie, která se v dítěti během sezení u obrazovky hromadila. Největší problém viděli rodiče v závislosti dítěte na počítači a separační úzkosti, kvůli které si nedovedli představit, že by dítě navštěvovalo mateřskou školu. Před nástupem do předškolního klubu proběhlo několik návštěv v rodině zaměřených na poradenství týkající se ovlivňování volného času dítěte, kdy se rodiče dozvěděli, že o způsobu jak bude dítě trávit čas, rozhodují rodiče a nikoliv dítě. V lednu roku 2015 nastoupil chlapec do předškolního klubu v doprovodu nejstarší sestry, která zde začala působit, jako asistentka po dobu adaptace dítěte. Po několika týdnech se chlapec separační úzkosti zbavil, došlo k nápadnému zklidnění v chování dítěte. Chlapec se naučil trávit čas jiným zábavnějším a ušlechtlejším způsobem, naučil se mnoho nových slov a básniček. Díky spolupráci předškolního klubu s mateřskou školou ve vyloučené lokalitě, docházel chlapec pravidelně na společné akce, které probíhaly v mateřské škole. V rámci takzvaných adaptačních dnů se chlapec mohl při návštěvách spojených s divadelním představením, či výtvarnými dílnami seznámit s prostory, učitelkami a budoucími spolužáky jednotřídní školky. V květnu roku 2015 se chlapec s matkou dostavil k řádnému zápisu a v září bez problémů nastoupil do klasické mateřské školy. Ač měli rodiče chlapce z nástupu do školky obavy, nedostavila se úzkost z odloučení od rodiny ani strach z neznámého prostředí. Dle slov třídní učitelky si chlapec ihned získal chválu od učitelek za množství básniček, které z klubu znal, obdiv spolužáků díky svému pohybovému nadání a srdce spolužaček. Dítě je ve školce spokojené. Skutečnost, že je jediným romským dítětem v kolektivu, kde má mnoho kamarádů, jej netrápí.

5.2.4 Ivetka – 4 roky

Ivetka je nejmladší z 5 sourozenců, které vychovává pouze maminka. Matka Ivetky dosáhla pouze základního vzdělání, neboť v patnácti letech poprvé otěhotněla. Ivetky otec má základní vzdělání, v současné době je ve výkonu trestu odnětí svobody. Nejstarší Ivetky bratr má výchovné problémy ve škole a byl několikrát řešen policií v souvislosti s krádežemi. Sestry jsou bezproblémové. V souvislosti s výchovnými problémy syna a několikaletým odloučením od partnera se u matky vyvinulo depresivní úzkostné chování, s kterým se léčí. Hlavním projevem úzkostných stavů je strach z cizího prostředí a osob, který omezuje matčiny sociální interakce.

Šestičlenná rodina žije v pronajatém dvoupokojovém bytě, v centru města. Přesto, že jde o byt, ve kterém bují plíseň na vlhkých stěnách, je zde rodina, která dříve žila ve vyloučené lokalitě a v azylovém domě spokojena.

Do předškolního klubu nastoupila Iveta v říjnu roku 2014 na žádost její maminky. Protože do klubu dříve docházela Ivetina starší sestra a pracovníci byli dívce známi z komunitních akcí, proběhla adaptace dívky v klubu velmi rychle. Docházka dítěte do klubu byla částečně ovlivněna psychickým stavem matky, která ne vždy dokázala dceru do klubu přivést. Aby se stala docházky dcery do klubu pravidelnější, vypracovala matka ve spolupráci s pracovníky klubu seznam osob, které mohou Ivetku do klubu odvézt a vyzvedávat.

Na jaře roku 2015 byla matka Ivetky pracovníky motivována, aby dceru zapsala do mateřské školy. Velkým stimulem pro matku byla v tomto případě skutečnost, že jí v blízké budoucnosti končila rodičovská dovolená a byla si vědoma nutnosti najít zaměstnání. Ačkoliv znala maminka termín zápisu ve vybrané mateřské škole a slíbila, že se s dcerou do školy dostaví, neučinila tak. Pracovníkům matka později vysvětlila, že jí v návštěvě školy zabránila úzkost způsobena jejím psychickým stavem.

Protože matka o umístění dítěte v mateřské škole stála, zmapovali pracovníci klubu naplněnost kapacity mateřských škol a domluvila matce schůzku s ředitelkou nejbližší školky, kde byla volná místa. Jelikož šlo o školku, s kterou předškolní klub spolupracoval, byla domluva taková, že maminka navštíví školku v dopoledních hodinách jakýkoliv den následujícího týdne. Maminka byla s domluvou seznámena a přislíbila, že s dcerou do školky půjde. Ve čtvrtek odpoledne následujícího týdne kontaktovala pracovníku klubu ředitelka školky s informací, že nahlášená maminka k zápisu doposud nedorazila. Na základě tohoto sdělení kontaktoval pracovník maminku a domluvil si s ní schůzku v rodině. Z rozhovoru s matkou dítěte vyplynulo, že má obavy ze skutečnosti, že bude Ivetka jediné romské dítě ve školce, což by

mohlo vadit rodičům ostatních dětí. Úzkost spojenou s uvedenou skutečností se podařilo z matčiny mysli zahnat vyjmenováním dětí, které již touto školkou prošly a kladnými referencemi rodičů.

Dalším zdrojem strachu, který matce bránil školu navštívit, byly její psychické problémy, které by mohly být příčinou nepravdělné docházky dcery do školky. I tuto domněnku se podařilo vyvrátit společným vypracováním seznamu osob, které mohou Ivetu do školky vodit v případě ataky úzkosti. Aby se cítila matka během návštěvy ve školce jistější, nabídla jí pracovnice klubu možnost ji do zařízení doprovodit a absolvovat přijímací řízení společně. Nabídku matka s nadšením i úlevou přijala. V závěru rozhovoru si matka s pracovnicí domluvily sraz před školkou 15 minut před schůzkou s ředitelkou na následující den. Ivetky maminky se na domluvenou schůzku dostavila, v novém oblečení, aby udělala na pedagogy i rodiče dětí dobrý dojem a v doprovodu pracovnice zvládla přijímací pohovor bez problémů. Bylo domluveno, že Ivetka nastoupí v září do mateřské školy, což se také stalo. Ivetka je v mateřské škole spokojená a navzdory maminčiným obavám je její docházka je příkladná, neboť ji do školky mohou vodit její starší sourozenci, kteří chodí kolem školky do školy základní.

5.2.5 Analýza rozhovorů s rodiči dětí

Rodiče dětí uvedli, jako podstatné pro setrvání dítěte v mateřské škole následující faktory:

- 1. Příprava v předškolním klubu**
- 2. Možnost docházet do školky, seznámit se s učitelkami a prostředím před nástupem do školky**
- 3. Potřeba zajistit celodenní hlídání**
- 4. Pomoc s jednáním se školkou**
- 5. Předávání informací o důležitosti předškolního vzdělávání v mateřských školách**
- 6. Zprostředkování informací o mateřských školách**
- 7. Doprovod pracovníků**

Přínos docházky dítěte do předškolního klubu ilustruje výpověď jedné z maminek: „Protože jsem se nejmladšímu dítěti mohla nejvíce věnovat, vznikla mezi námi velká závislost. Nedovedla jsem si představit, že bych kluka odvedla do školky a přišla si pro něj odpoledne, protože by probřečel celou dobu beze mě. Proto jsem byla ráda, když mi pracovníci předškolního klubu nabídli možnost, docházet do klubu společně se synem. Ze začátku jsem musela být pořád v klubu, aby kluk nebrečel. Postupně jsem si mohla dovolit z klubu odejít koupit svačinu, nebo si

zakouřit a kluk byl v klidu. Když jsem po několika týdnech onemocněla a kluka měla do klubu odvézt dcera, měla jsem strach, že kluk nebude chtít jít, ale překvapivě odešel beze mě a bez pláče. Stejně klidně zvládl i nástup do mateřské školy, kam jsem ho přihlásila a pravidelně tam dochází.“ (matka Františka)

Význam pravidelného navštěvování předškolního klubu dokládají rovněž slova další matky:
„Dceru jsem do předškolního klubu přihlásila, aby si zvykla na režim a připravila se do školy. Protože mám delší dobu psychické problémy, při kterých mi úzkost neumožňuje opustit byt, byla docházka dcery velmi nepravidelná. Když mě kontaktovali pracovníci klubu s prosbou o schůzku, měla jsem strach, že dítě z klubu vyloučí, že nechodí, ale nebylo tomu tak. Během rozhovoru mi nikdo docházku dítěte nevyčítal. Pracovníci zjišťovali, co bychom mohli udělat, aby dítě do klubu docházelo pravidelně. Společně s pracovníky jsme vymýšleli, jak to udělat, aby se dcera dostala do klubu, když mi nemoc nedovolí opustit byt. Vytvořili jsme seznam osob, které mohou dceru vodit do školky místo mě a domluvili jsme se, že jeho funkčnost vyzkoušíme nejprve na klubu a následně jej přeneseme do školky, kam jsem dceru později přihlásila.“ (matka Ivety)

Možnost navštěvovat pravidelně školku ještě před nástupem do ní další z důležitých faktorů, což potvrzují slova další matky:

„Měla jsem velký strach z toho, že to Franta ve školce nezvládne a odvedu si ho domů s pláčem. Můj kluk mě ale překvapil, když mi první den ve školce řekla, tak mámo, už běž. Myslím si, že se ve školce nebál, protože tam pravidelně chodil na divadlo a vyrábění s předškolním klubem.“ (matka Franty)

Potřebu zajistit celodenní hlídání dítěte uvádí matky dětí zejména v souvislosti s výkonem či hledáním zaměstnání. Maminky samoživitelky vnímají tento důvod za nejzásadnější:

„Že budu muset dát dítě do školky, jsem věděla od chvíle, kdy od nás odešel jeho táta. Protože mi bývalý na kluky nic neplatil, chodila jsem po nocích na brigády, abych vyšla s penězma. Školku jsem začala hledat před koncem rodičáku, ale nikde nebylo místo. Kamarádka mi poradila, abych dala kluka do předškolního klubu, kam jsem ho ráno vodila a odpoledne ho vyzvedával jeho starší bratr. Já si našla na dopoledne doplňování v obchodě tak jsem to nestíhala. Hned jak se uvolnilo místo v jedné ze školek, jsem kluka přihlásila, abych mohla pracovat víc hodin. Potřebuju pracovat, abych měla dost peněz na bydlení, aby mi nevzali děti.“ (matka Petra)

Pomoc s jednáním se školkou odůvodňuje, jako důležitý faktor jedna z maminek svou zkušeností:

„Když mi kluk přišel domů s tím, že se ve školce učili o tom, že Romové neuklízí, měl jsem sto chutí do školky jít a učitelce vynadat. Protože nechci žádný problémy, nakonec jsem to neudělala, ale přestala jsem kluka do školky posílat. Chtěla jsem kluka dát zpátky do klubu, ale pracovníce se mnou chtěli nejdřív mluvit o tom, proč. Když jsem jim řekla, co se stalo, zavolali do školky a zeptali se na ten den. Když dovolali, vysvětlovali mi, že ve školce probíhal program o Romech a paní učitelka mluvila o tom, že Romové odešli z Indie, protože tam museli dělat nejhorší práce. Pak mi pracovníce nabídli možnost podívat se do knížek, v kterých se o tom píše. Když jsem o tom, co se stalo, mluvila později s učitelkou, došlo mi, že jsem kluka málem odhlásila ze školky, kvůli blbosti.“ (matka Pavla)

Důležitost předávání informací o významu předškolního vzdělávání v mateřských školách vysvětluje jedna z maminek svým příběhem:

„Když syn přestoupil z klubu do mateřské školy, byl zklamaný, protože se mu ze strany učitelek nedostávala tolik pozornosti, na kolik byl zvyklý. Často si po příchodu domů stěžovat na učitelky, spolužáky i na to, že se ve školce nudí. Mluvila jsem o jeho nespokojenosti s pracovníci klubu a uvažovala jsem o tom, že vezmu syna ze školky pryč. Pracovnice mě od mého rozhodnutí odrazovaly a vysvětlovaly mi, že chodit do školky je důležité. Překvapilo mě, když řekli, že školka připraví syna do školy líp než klub. Pravdu měli také v tom, že když bude syn v klubu, nebudu si moc najít práci na celý úvazek. Po poradě s pracovníky jsem synovi vysvětlila, že do klubu už se vrátit nemůže a nechala jsem ho ve školce, kde si zvykl.“

(matka Pavla)

Příběh matky Ivetky dokládá přínosnost, **zprostředkování informací o mateřských školách** z důvěryhodného zdroje i **doprovázení rodičů** pracovníky klubu do mateřských škol.

„Končil mi rodičák a já věděla, že mě začne pracák posílat do práce. Proto jsem přihlásila moji dceru do klubu, aby si zvykla ona i já na odloučení. Zmínila jsem se o mém úmyslu nastoupit do práce před pracovníky klubu, kteří mi nabídli, že zjistí, kdy probíhá zápis do nejbližší školky. I když jsem termín věděla, na zápis jsem s dcerou nešla. Nebylo mi dobře, nebo holku bolely zuby, už si to nepamatuju. Došla jsem do školky po zápisu, ale už neměli volné místo. Pracovníci klubu mi nabídli možnost zapsat dceru co jině školky, kde volná místa zůstala. Nabídku jsem přijala a slíbila, že během týdne s holkou do školky zajdu. Protože šlo o školku, kam nechodí žádný romský děti, měla jsem strach, jak budou ostatní rodiče reagovat na cigánský dítě. Ze strachu jsem návštěvu školky stále odkládala. Den před koncem termínu, v kterém jsem se měla do školky dostavit, mi zavolala pracovníce klubu, aby zjistila, jak zápis

proběhl. Přiznala jsem, že jsem ve školce ještě nebyla a domluvila jsem si s pracovníci schůzku, abychom probrali co dál. Během návštěvy pracovnice klubu jsem jí vysvětlila důvody, které mě odrážejí od zapsání dcery do školky. Pracovnice mě uklidnila, když vyjmenovala rodiny, které již v této školce děti měly. Velmi ráda jsem přijala nabídku pracovnice, že mě do školky doprovodí, protože jsem se sama do cizí školky bála.“

5.2.6 Analýza rozhovorů s učitelkami mateřských škol

Učitelky mateřských škol, které děti z případových studií navštěvují, uvedli, jak jako faktory usnadňující vstup a trvalou docházku romského dítěte do mateřské školy následující charakteristiky:

- 1. Rodiče jsou zaměstnaní**
- 2. Rodiče sami do školky docházeli, mají dobrou zkušenost.**
- 3. Dítě je zvyklé na pravidelný režim**
- 4. Rodiče jsou navyklí na pravidelný režim**
- 5. Dítěti jsou známé rituály, probíhající ve školce**
- 6. Dítě se ve školce cítí bezpečně – zvládá odloučení od rodiny,**
- 7. Zprostředkování kontaktu mezi školou a rodinou**
- 8. Mediace ze strany sociálních pracovníků**

Zaměstnání rodičů uvádějí učitelky dětí, jako jeden z faktorů, který je zárukou toho, že dítě bude do školky docházet.

„Rodiče, kteří pravidelně docházejí do práce, nemají problém dítě do školky dovézt. Rodiče přicházejí s jasnou zakázkou, obstarání dítěte po dobu, kdy budou v práci. Děti těchto rodičů se adaptují ve školce snadněji, neboť jsou zvyklé na to, že v rodině se dodržují určitá pravidla.“
(učitelka Petra)

Také **vlastní pozitivní zkušenost rodičů s docházkou do mateřské školy** je velkým přínosem pro bezproblémový nástup dítěte do mateřské školy. Jak uvádí jedna z paní učitelek:

„Rodiče, kteří do školky chodili, bývají vstřícnější a komunikativnější, než rodiče, kteří tuto zkušenost nemají. Tito rodiče vědí, jak to ve školce chodí a „nebojí se nás“ doptávat na nejasnosti, čímž předchází možných nedorozuměním.“ (učitelka Pavla)

Dodržování režimu v rodině dítěte uvádějí paní učitelky jako další z pozitivních charakteristik, která je předpokladem, pravidelné docházky dítěte do školky:

„Pokud je rodič i dítě zvyklý na pravidelný režim, je tato skutečnost dobrým předpokladem pro rychlou adaptaci dítěte, neboť si snáz přivykne na pravidla školky. Zvyšuje se také pravděpodobnost, že rodiče budou dítě pravidelně do školky vodit.“ (učitelka Franty)

Přínos vidí paní učitelky také v tom, když si **dítě v předškolním klubu zažije rituály typické pro program školky**. Svou pozitivní zkušenost popisuje paní učitelka Franty:

„Franta byl prvním dítětem, které do naší školky nastoupilo z předškolního klubu. Hned první den jsem byla velmi mile překvapená, když se chlapec bezprostředně zapojoval do všech aktivit, neboť mám zkušenost, že děti přicházející do naší školky ze sociálně vyloučené lokality, tyto kompetence nemají. Nezapojují se do kroužků a hůře si hledají kamarády.“

Velmi kladně hodnotí paní učitelky také adaptační dny, které připravují společně s pracovníky předškolních klubů a jejichž cílem je **seznámit děti s prostředím mateřské školy ještě před nástupem do ní**.

„Děti, které k nám do školky docházely na divadelní představení a výtvarné dílny si ve školce zvykají mnohem rychleji, než děti které tuto zkušenost nemají. Přínos této aktivity vidím i pro nás učitelky, jelikož se můžeme s dětmi postupně seznamovat a budovat vztah ještě před jejich nástupem do školky.“ Říká, paní učitelka Franty.

Také další aktivity pracovníků předškolních klubů využívající **spolupráce s mateřskou školou** paní učitelky vítají. Zejména možnost **zprostředkování komunikace s rodinami a pomoc při řešení nepříjemných situací** je podle učitelek velkým přínosem. Paní učitelka Pavlíka uvádí svůj příběh, jak příběh dobré praxe:

Když se mi doneslo, že romská maminka se mnou chce řešit povídání o Romech, které jsem dětem vyprávěla v rámci multikulturní výchovy, opravdu jsem se vyděsila. Když jsem si v hlavě spojila, že od té doby nebyl její syn ve školce, očekávala jsem nepříjemnosti. Byla jsem velmi vděčná za to, že na domluvenou schůzku přišel také pracovník předškolního klubu, který zde působil jako mediátor a celou diskusi vedl v příjemném duchu. (paní učitelka Pavla)

6 DISKUSE

Praktická část práce měla stanovené dva cíle. Prvním cílem bylo identifikovat důvody, které vedou romské rodiče k ukončení docházky jejich dětí do mateřských škol. K naplnění tohoto cíle a zároveň zodpovězení první výzkumné otázky byl použit kvalitativní výzkum. Metodou případových studií a rozhovorů s rodiči dětí, které předčasně ukončily docházku do mateřské školy, bylo zjištěno, že důvody, které vedly rodiče k ukončení docházky jejich dětí, byly tyto:

- Hysterické záchvaty dětí, které odmítaly do školky chodit
- Neočekávané finanční náklady v podobě poplatku za lůžkoviny či kroužky
- Nesplnitelné požadavky ze strany školky
- Nedostatek oblečení ve výbavě dítěte
- Nevhodné chování pedagoga při komunikaci s dítětem
- Nerespektování silných sourozeneckých vazeb, rozdělením sourozenců do různých tříd
- Vysoké finanční prostředky spojené s dopravou dítěte do školky

Při srovnání výše uvedených výsledků s daty, která udává *Zvláštní zpráva o začleňování romských dětí do předškolního vzdělávání a péče*¹, jako argumenty, kterými rodiče romských dětí odůvodňují nezapsání dětí do mateřských škol, nacházíme mnoho shodného. Zpráva udává jako důležitý aspekt finanční účast rodiny na předškolním vzdělávání, což potvrzují data získaná kvalitativním výzkumem, která uvádějí neočekávané finanční náklady a vysoké náklady na dopravu dítěte do mateřské školy, jako jeden z důvodů ukončení docházky dítěte do mateřské školy. Dalším argumentem, s kterým zpráva přichází je role důvěry romských rodičů v předškolní pedagogy. Respektive nedůvěry, neboť zpráva udává, že 18% romských rodičů se domnívá, že romské děti nejsou v mateřské škole vítány.² Tento fakt by mohl mít spojitost s chováním, které je popisováno v praktické části práce jako hysterické záchvaty romských dětí, které odmítají ve školce zůstat bez rodičů či jiného příbuzného v jejich věku. Domnívám se, že rodiče mohou nedůvěru v pedagogy na své děti přenášet a způsobovat tím úzkostné stavy dětí, které jsou následně uváděny, jako hlavní důvod, proč děti do mateřské školy nechodí.

Nevhodné chování pedagogů a nerespektování silných sourozeneckých vazeb zpráva nezmiňuje, ale v souvislosti s výše uvedenými informacemi si dovoluji tvrdit, že by tyto skutečnosti mohly nedůvěru romských rodičů v mateřské školy ještě více prohlubovat. O nedostatku vhodného oblečení a nesplnitelných požadavcích ze strany mateřské školy se zpráva

¹ OPEN SOCIETY FOUNDATIONS. *Začleňování romských dětí předškolního věku - Zvláštní zpráva o začleňování romských dětí do předškolního vzdělávání a péče* Listopad 2015. s. 38.

² OPEN SOCIETY FOUNDATIONS. *Začleňování romských dětí předškolního věku - Zvláštní zpráva o začleňování romských dětí do předškolního vzdělávání a péče* Listopad 2015. s. 39.

nezmiňuje zřejmě proto, že uvádí data získaná kvantitativním výzkumem, kde se tato specifická data mohla jevit jako nepodstatná.

K zodpovězení druhé výzkumné otázky byly realizovány rozhovory s rodiči dětí, které úspěšně nastoupily do mateřských škol a třídními učiteli těchto dětí. Analýzou rozhovorů s rodiči dětí, byly jako faktory, podílející se na úspěšném vstupu dítěte do mateřské školy identifikovány především aktivity spojené s činností předškolního klubu a potřeba rodiny zajistit celodenní dohled nad dítětem.

Výsledky rozhovorů s předškolními pedagogy, kteří s dětmi pracují, byly velmi podobné výstupům rozhovorů s rodiči. Odlišovaly se pouze tím, že rodiče popisovali aktivity, realizované předškolním klubem a učitelé jejich výstupy. Mimo výstupy činnosti pracovníků předškolních klubů uvedli učitelé jako významný faktor také dobrou osobní zkušenost rodičů s předškolním vzděláváním. Na základě těchto výsledků si dovoluji doporučit větší podporu předškolním klubům, jejichž financování v současné době odmítá podporovat odbor školství i odbor sociálních věcí, přestože služba ve své činnosti propojuje obě oblasti.

Ráda bych v této části práce rovněž upozornila na některé souvislosti, které mě v průběhu zpracování praktické části práce zaujaly. Jsem si vědoma, že není možné generalizovat data, která poskytuje malý vzorek informantů mého kvalitativního souboru, ale přesto zde uvedu několik informací, které mohou být využity, jako inspirace k dalšímu výzkumu spíše kvantitativního charakteru.

Zaujala mne možná souvislost mezi pořadím, v němž se dítě do rodiny narodí s vývoje jeho vzdělávací kariéry. Neboť u nejmladších dětí a jedináčků jsem vyzorovala větší pravděpodobnost, že bude dítě romskými rodiči do mateřské školy umístěno a ve školce setrvá. Tuto mou domněnku podpořila také skutečnost, že dosažením předškolního věku nejmladším potomkem bývá vyčerpána dávka náležící k rodičovské dovolené a matka dítěte je nucena hledat nový zdroj financí v podobě brigád či jiných přívýdělků.

Možnou souvislost spatřuji také mezi počtem pečovatелů, kteří se o dítě mohou v rodině postarat a pravděpodobností, že dítě úspěšně vstoupí do mateřské školy. Myslím si, že nezaměstnané dospělé osoby pohybující se v rodině zajišťují péči o předškolní děti a rodiče pak nemají potřebu, platit za „stejnou službu“ učitele v mateřských školách. V souvislosti s těmito hypotézami bych si zde dovolila uvést mé poslední doporučení, kterým je motivovat romské klienty k hledání vhodného zaměstnání i přes jejich nelehké postavení na trhu práce.

7 ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo usnadnit průběh realizace povinné předškolní docházky romských dětí poskytnutím teoretických informací, relevantních dat předškolním pedagogům a příběhů dobré praxe, které se realizují zejména díky spolupráci mateřských škol s pracovníky neziskových organizací.

V teoretické části práce jsem se zaměřila na popis současného stavu předškolního vzdělávání romských dětí a některých charakteristik Romů zejména v souvislosti s jejich vzděláváním. Mým úmyslem v této části práce, bylo poskytnout co nejvíce informací popisujících možnosti předškolního vzdělávání romských dětí propojováním možností mateřských škol a neziskových organizací.

V praktické části bakalářské práce byly definovány dva výzkumné cíle, které korespondovaly s výzkumnými otázkami. Prvním cílem bylo identifikovat důvody, které vedou romské rodiče k ukončení docházky jejich dětí do mateřských škol. Druhým cílem bylo odkrýt možnosti, které povedou k adaptaci dítěte v mateřské škole a následnému setrvání v ní.

K dosažení výzkumných cílů byl použit kvalitativní výzkum, v rámci kterého byla použita metoda případových studií. Použitými technikami bylo pozorování a rozhovory s rodiči a předškolními pedagogy.

Z výzkumné části práce vyplynuly známé důvody spojované s nízkou docházkou romských dětí do mateřských škol, kterými jsou finanční důvody a nedůvěra romských rodičů, ale také specifické faktory, kterými byly například pro rodinu nesplnitelné požadavky mateřské školy či nerespektování sourozeneckých vazeb. Jako faktory, které pozitivně ovlivňují vstup romského dítěte do mateřské školy, na kterých se shodli rodiče i předškolní pedagogové, z výzkumu vyplynuly především aktivity realizované předškolními kluby. Proto je mým závěrečným doporučením, podporovat spolupráci mezi mateřskými školami a předškolními kluby, neziskovým sektorem a státními institucemi, odborem sociálních věcí a školství, neboť jejich spolupráce může usnadnit předškolní vzdělávání romských dětí.

SEZNAM ZDROJŮ

1. BALVÍN J., *Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka*. Vydání první. Praha: Radix, spol. s r. o., 2008. s 256. ISBN 978-80-86031-83-5.
2. BRUCEOVÁ T, *Předškolní výchova – Deset principů moderní pedagogiky a jejich aplikace v praxi*. 1. vydání. Praha: Portál, 1996. s 172. ISBN 80-7178-068-5
3. DAVIDOVÁ E. a kol., *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*. Praha: Triton, 2010. 256s. ISBN 978-80-7387-428-5.
4. GABAL ANALYSIS A CONSULTING. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. Praha: srpen 2006.
5. HORVÁTHOVÁ J. *Kapitoly z dějin Romů. Člověk v tísní*. 2002. s 84.
6. MATOUŠEK O. *Slovník sociální práce*. 2. přepracované vydání. Praha: Portál, 2008. s. 272. ISBN 978-80-7367-368-0.
7. MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Počty dětí a žáků ve školách zřizovaných obcemi – stav ke dni 30. 9. 2014*. [online] [cit. 6.6.2016]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/uzemni-rozpocety/prijmy-kraju-a-obci/financovani-materskych-a-zakladnich-skol/2015/pocety-deti-a-zaku-ve-skolach-zrizovanych-20528>
8. MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha 2004
9. MULLNER J., *Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ke zřízení přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním a k ustanovení funkce vychovatele - asistenta učitele*. Praha: MŠMT ČR, 2000. 3 s.
10. KAŠPAROVÁ I., *Politika romství – romská politika*. Vydání 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2014. s 274. ISBN 978-80-7419-157-2.
11. LÁNSKÁ K. *Rodiče se bojí nechat děti v neznámém prostředí*. In *Zvoní – regionální vydání*, číslo 7. Praha:Člověk v tísní, 2014. s. 31.
12. OPEN SOCIETY FOUNDATIONS. *Začleňování romských dětí předškolního věku*. Listopad 2015. 52 s. ISBN 978-80-87725-28-3.
13. PRŮCHA J., KOŤÁTKOVÁ S., *Předškolní pedagogika – Učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. Vydání 1. Praha: Portál, 2013- 184 s. ISBN 978-80-262-0495-4.
14. PRŮCHA J. *Přehled pedagogiky – Úvod do studia oboru*. 2. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2006. 272 s. ISBN 80-7178-944-5.
15. PRŮCHA J. *Pedagogický slovník*. 4. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2003. 322s. ISBN 80-7178-772-8.

16. RANGLOVÁ K. Průvodce nízkoprahovými předškolními kluby. Praha: Člověk v tísni. 2014. s. 69.
17. SMOLÍKOVÁ K., *Legislativní a pedagogické dokumenty platné pro přípravné třídy základní školy*. Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů. 14.8.2007. Online: <http://clanky.rvp.cz/clanek/s/S/1552/LEGISLATIVNI-A-PEDAGOGICKE-DOKUMENTY-PLATNE-PRO-PRIPRAVNE-TRIDY-ZAKLADNI-SKOLY.html/>
18. ŠOTOLOVÁ E., *Vzdělávání Romů*. Vydání 4. Praha: Karolinum, 2011. 130 s. ISBN 978-80-246-1909-5
19. ŠVAŘÍČEK M., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vydání 1. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.